m_educ_2025_183

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

Кафедра практичної психології

Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 2 курсу, 604 групи
Бобошко Марія Сергіївна
Керівник:
канд. психол. наук,
доц. **Фесун Г. С.**

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ___ від _____ 2024 р.
Зав. кафедри _____доц. Радчук В. М.

Чернівці – 2024

Анотація

Кваліфікаційну роботу виконала студентка 2 курсу (рівень вищої освіти – другий (магістерський)) спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, факультету Педагогіки, психології та соціальної роботи, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Бобошко Марія Сергіївна.

Тема кваліфікаційної роботи: «Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків». Науковий керівник – Фесун Г. С.

В роботі розширено та структуровано наукові відомості щодо соціально-психологічної адаптації підлітків та їх емоційного інтелекту; поглиблено уявлення про Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації осіб підліткового віку. Наведено результати емпіричного дослідження зв'язку рівня емоційного інтелекту та груп підлітків з високим та низьким рівнями адаптації.

Ключові слова: адаптація, соціально-психологічна адаптація, емоційний інтелект, рівень емоційного інтелекту, підлітки, підлітковий вік.

Abstracts

The qualification work was performed by a 2nd year student (level of higher education - second (master's)) majoring in 053 Psychology, field of knowledge 05 Social and Behavioral Sciences, Faculty of Pedagogy, Psychology and Social Work, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Maria Boboshko.

Theme of the qualification work: "Features of the relationship between emotional intelligence and socio-psychological adaptation of adolescents". Supervisor - H. Fesun.

The work expands and structures scientific information on the socio-psychological adaptation of adolescents and their emotional intelligence; deepens the understanding of the role of emotional intelligence in the socio-psychological adaptation of adolescents. The results of an empirical study of the relationship between the level of emotional intelligence and groups of adolescents with high and low levels of adaptation are presented.

Keywords: adaptation, social and psychological adaptation, emotional intelligence, level of emotional intelligence, adolescents, adolescence.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ М. С. Бобошко

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП 5
1.1 Соціально-психологічна адаптація в контексті різних психологічних теорій. 9
1.2 Особливості соціально-психологічної адаптації підлітків 15
1.3 Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків 20
Висновки до першого розділу 23
РОЗДІЛ 2: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ 25
2.1. Цілі, завдання та організація емпіричного дослідження 25
2.2 Результати емпіричного дослідження, їх аналіз та інтерпретація 30
ВИСНОВКИ 47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 51

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. Підлітковий вік є періодом, коли формується особистість і розвивається соціальна поведінка, що включає в себе адаптацію до нових соціальних ситуацій і відносин з оточуючими людьми. Емоційний інтелект, як здатність усвідомлювати, аналізувати та ефективно застосовувати як власні емоції, так і емоції оточуючих, може відігравати вирішальну роль у соціальній адаптації підлітків.

Насамперед, людина підліткового віку стикається з рядом соціальних труднощів, таких як: формування нової позиції в соціумі як окремого учасника, що передбачає і зміну відношення до себе, як до повноцінної частини суспільства; зміна фактичного місця в соціальних групах; розширення кола спілкування; зміна навчального колективу і так далі. Це все може викликати у підлітків стрес, тривогу, депресію, зниження самооцінки, відчуття невпевненості у собі, а у важких випадках – вести до різних форм поведінкових та психічних порушень.

Останнім часом, зростає інтерес до теми емоційного інтелекту серед науковців та практиків. Багато досліджень показали, що емоційний інтелект має значний вплив на наші стосунки з оточуючими людьми, наш успіх у роботі та навчанні, а також на наше загальне психічне здоров'я.

В сучасних дослідженнях активно розглядається тема важливості емоційного інтелекту та його впливу на життя сучасної людини. Є багато теоретичних міркувань та досліджень з-приводу зв’язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації, проте з точки зору емпіричного аналізу, ця тема вивчена недостатньо.

Існують англомовні дослідження особливостей взаємозв’язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків, такі як: Емоційний інтелект і соціальна адаптація серед учнів-підлітків, Сасі Кумар (2018); Дослідження емоційного інтелекту та соціальної адаптації підлітків, Ніту Хокхар (2017); Емоційний інтелект і соціальна адаптація дітей шкільного

віку, Шакунтала Пунія і Сантош Сангван (2011). Всі вони відзначають різну роль емоційного зв'язку у соціально-психологічній адаптації підлітків. Деякі науковці відзначають присутність кореляції між рівнем ЕІ та соціально-психологічною адаптацією.

Таким чином, на сьогоднішній день існує недостатньо досліджень, присвячених особливостям взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків, тому ця тема потребує подальшого вивчення. Розуміння важливості емоційного інтелекту та його впливу на соціально-психологічну адаптацію підлітків може допомогти покращити їхню якість життя та внести корективи в практичну роботу психологів та педагогів.

Сучасні українські підлітки змушені змінювати регіони проживання, переїжджаючи з одного кінця країни в інший через загрозу життю та здоров'ю їх та їхніх сімей. Через це вони розвивають навички адаптації, підлаштовуються під регіональні особливості, вивчають особливості місцевої культури, діалекти, невербальні прояви тощо. Неможливість гарної адаптації може вплинути на подальший розвиток особистості.

Тому дослідження цієї проблематики є надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

Мета роботи: проаналізувати феномен емоційного інтелекту та дослідити особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація підлітків.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Гіпотеза дослідження: існують відмінності у проявах емоційного інтелекту підлітків з різними рівнями соціально-психологічної адаптації.

Досягнення мети дослідження передбачало розв'язання таких ***завдань:***

1) провести аналіз літератури та досліджень стосовно поставленої проблеми;

2) виявити характерні особливості різних рівнів соціально-психологічної адаптації та емоційного інтелекту підлітків;

3) обґрунтувати взаємозв'язок емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків;

4) провести емпіричне дослідження з метою з'ясування особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків;

5) встановити подальші перспективи дослідження.

Методи дослідження: З метою визначення особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків використано методи:

1. Теоретичний аналіз психічних явищ та наявних досліджень за темою, що дозволило розкрити особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків. Аналіз та співставлення вже існуючих вітчизняних та зарубіжних (англомовних) досліджень був спрямований на визначення проблематики явища.

2. Для перевірки гіпотез дослідження застосовано емпіричні методи: анонімне онлайн-тестування, кореляційне дослідження. Для з'ясування особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків використано психодіагностичні засоби: діагностика «Емоційного інтелекту» (Н. Холл); Методика дослідження емоційного інтелекту особистості (В. В. Зарицька); методика діагностики соціально – психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда.

3. Обробка результатів дослідження проведена за допомогою програми IBM SPSS Statistics. Опираючись на критерій Колмогорова – Смирнова було визначено нормальність розподілу даних, що дозволило підібрати наступні математико-статистичні методи: з метою встановлення розбіжностей між групами, критерій U-Манна-Уітні; для встановлення кореляцій відповідно шкал та показників EI - коефіцієнт рангової кореляції r-Спірмена.

4. Узагальнення результатів здійснено з використанням інтерпретаційних методів (класифікація й узагальнення емпіричних даних).

Методологічну й теоретичну основу роботи складають теоретичні відомості про зв'язок інтелекту та емоційної сфери (Д. Векслер, Л. С. Виготський, А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, П. М. Якобсен) феномен емоційного інтелекту (Р. Бар-Он, Д. Гоулман, М. О. Журавльова, Д. Карузо, Дж. Майер, П. Саловей), соціально-психологічну адаптацію (І. І. Бойко, Г. О. Балл, Ф. Б. Березін, Ж. Піаже, Л. В. Скрипко), теоретичні данні які описують різну ступінь успішності адаптації, особливостей воєнного стану і його впливу на психіку (Н. А. Агаєв, М. С. Дворник, В. Г. Дикун, В. О. Климчук, Т. М. Титаренко, В. С. Чорний). Українські автори І. Г. Денисов, Н. В. Єзерська С. Л. Шевченко та ін. проводили дослідження стосовно соціально-психологічної адаптації у сучасних українських підлітків.

Вибірка дослідження: у досліджені взяли участь 65 осіб підліткового віку, 32 дівчини та 33 хлопця, віком від 14 до 17 років. З них 33 проживаючі в Дніпрі, 32 в Чернівцях.

Структура роботи Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів та загального висновку, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

1.1 Соціально-психологічна адаптація в контексті різних психологічних теорій.

Для визначення особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків необхідний теоретичний огляд психологічної літератури, орієнтований на визначення ключових підходів до трактування психосоціального змісту поняття та ролі зв'язку. Емоційний інтелект включає в себе такі фактори, як: емпатія, керування своїми емоціями та емоціями інших – все це може мати істотний вплив в рамках саме пристосування до умов життя в соціумі. Детальніший розгляд окремих понять, зокрема в рамках визначення різних вчених та психологічних підходів, дослідження особливостей підліткової адаптації, та, найголовніше, розгляд поглядів на зв'язок та минулих досліджень, присвячених нашій темі, дасть підґрунтя, безпосередньо, емпіричного дослідження. Цій меті присвячений перший розділ.

Адаптація (від лат. «adaptatio» - пристосовування) – це процесс пристосування організму до окремих впливів або до змінення умов життя та оточуючого середовища загалом.

Термін вперше ввів у 1865 році в біологічному контексті німецький фізіолог Герман Рудольф Оберт. Він розглядав це як частину свого дослідження зорового та шкірного аналізатора, а саме – їх пристосування до зовнішніх подразників.

Адаптація є складним та комплексним процесом: вона відбувається загалом на трьох рівнях. Фізіологічному, психологічному та соціальному. На фізіологічному рівні адаптація – це здібність живої істоти підлаштовувати власні показники в тих рамках, які необхідні для нормального його

функціонування в мінливих умовах середовища. Психологічному – пристосування особистості для забезпечення нормального функціонування психічних структур під впливом зовнішніх психологічних факторів, таких як, наприклад, здатність приймати обґрунтовані рішення та прогнозувати розвиток подій. Соціальному – пристосування особистості саме до специфічно-соціальних умов.

Таким чином, соціально-психологічна адаптація може розглядатися як процес пристосування індивіда до умов соціуму, з ціллю забезпечення оптимального функціонування групи та окремого індивіда в її межах.

Найширше визначення поняття розглядається в природничих науках. В цих рамках адаптація подається як явище, пов'язане з пристосуванням організмів шляхом зміни будови і функціонування організму. І вплив його органів на умови навколишнього середовища [33, с. 217].

Конкретно в психології немає єдиної думки щодо визначення цього поняття. Але в той же час феномен адаптації, очевидно, пов'язаний з психологією, так він, як комплекс, включає в себе і психологічний аспект. Його можна розглядати як психологічне поняття або навіть категорію, за допомогою якої можна пояснити походження і функціонування свідомості, а також використовувати її задля розуміння причини певних вчинків, діяльності особистості тощо.

У нашому дослідженні ми аналізуємо проблему адаптації, спираючись на найвідоміші та фундаментальні концепції, які є загальновизнаними і широко використовуваними в сучасній психології. [10, с. 106].

Концепція психологічної структури, запропонована засновником психоаналітичного підходу, З. Фрейдом, є однією з таких концепцій. З. Фрейд виділяв такі структурні аспекти особистості, як підсвідоме «Ід» (Воно); свідоме «Его»; «Супер-его» (Зверх-Я).

Якщо розглядати кожен з них окремо, ми можемо стверджувати, що З. Фрейд приділив значну роль адаптації в твореннi особистості. Несвідоме, здебільшого визначене, як примітивно-інстинктивне, засноване на емоціях та

ранніх спогадах, не можна розглядати як безпосередньо пов’язане з процесом адаптації, адже адаптація несе в собі саме кращий вплив на пристосування. В той час як «Ід» навпаки має негативний вплив на особистість – його можна розглядати як дезадаптивний.

Супроти цього «Его» відповідає за прийняття рішень та задоволення потреб. Його задачею є досягнення позитивного впливу на життя особистості, за допомогою пристосування поведінки до умов соціуму та реальності загалом. Саме це і можна пов’язувати з визначенням поняття «адаптація». «Супер-его» є втіленням образу батьків, соціальних норм, стандартів поведінки – це теж може бути розвиненим шляхом адаптації [8].

Слід зазначити, що поняття «адаптація» не було в прямому контексті розглянуто З. Фрейдом, проте шляхом аналізу кожного окремого компоненту структурної моделі, ми зробили припущення про важливу роль адаптації в поглядах засновника психодинамічної теорії.

Звертаючись до точки зору біхевіоризму, все, що включає в себе поведінка людини, а саме: навички, свідомо регульовані інстинкти, соціальні емоції та пластичну здатність формувати нові навички та підтримувати їх, можна пояснити адаптацією. Водночас навички розглядаються як основа стійкої поведінки та адаптації до умов навколишнього середовища. У рамках біхевіористичного напряму людина від початку вбачається як чуйна, активна особистість, підготовлена до певних реакцій, дій і поведінки, навчання та програмування. Змінюючи стимули та підкріплення відповідно до впливу зовнішнього середовища, можна, завдяки механізму адаптації, здійснити перепрограмування особистості.

Едвард Торндайк, представник біхевіористичного підходу, сформулював закон ефекту, згідно з яким підкріплення, наприклад схвалення чи заохочення з боку оточення, сприяє утвердженню бажаної поведінки. Це і є процес адаптації.

А. Бандура вважав, що нагорода і покарання недостатні, щоб дати поштовх закріпленню нової сприятливої поведінки. Причому, на його думку,

необхідно розглядати соціальне научіння (зокрема обсерваційне навчання або навчання через спостереження), як основний чинник розвитку пристосування особистості до вимог соціуму. Якщо розглядати, наприклад, адаптацію дитини до навчальної діяльності та соціальних вимог, саме спостереження за оточенням має істотний вплив на позитивність процесу чи його дезадаптивність [11, с. 150].

Тому в біхевіоризмі чи необіхевіоризмі мова йде про адаптацію, яка розглядається як пояснювальний принцип механізмів людської поведінки, що є істотними в цій концепції.

У когнітивній теорії особистості основним є положення про те, що людині необхідно знати, аналізувати, оцінювати та використовувати все, щоб досягти розвитку. Різні люди по-різному сприймають ситуації, що впливає на їхню відмінну поведінку в подібних умовах. Знаходячись у певній реальній ситуації, людина не може проаналізувати ситуацію повною мірою, тому вона робить вибір і діє відповідно гіпотез щодо природи речей, прогнозу на розвиток подій в майбутньому. Тобто, відповідно до власних установок та переконань Це дозволить адаптуватися [49].

А. Беком було введено та описано феномен «автоматичного мислення», який пов'язаний з обробкою нової, постійно надходячої, інформації. Мимовільні думки є минущими, несвідомими та являються джерелом емоційних і поведінкових реакцій. Дезадаптованість автоматичних думок, викривлення оцінки зовнішнього середовища можна пояснити дисфункцією базових посилів, що лежать в їх основі [48].

Основна передумова виникнення реакцій людини, згідно когнітивній терапії Аарона Бека – це система глибоких роздумів людини про себе та навколишній світ, життєва філософія особистості, в якій зафіксовано весь її життєвий досвід (особливе значення в цьому контексті мають дитячі спогади та вплив батьків та сіблінгів). Особи з розумовими вадами, низьким рівнем компетентності та дезадаптовані особи мають певні дисфункціональні базові передумови, які змушують їх сприймати та оцінювати події спотворено, що в

свою чергу призводить до дезадаптивної та негативної поведінки, зумовленої певними емоціями. [32, с. 147].

Дж. Келлі називає системи або моделі, які люди використовують для сприйняття світу, «особистими конструктами». Особистісні конструкції – це певні думки, які людина використовує, щоб зрозуміти, пояснити або передбачити наступні події чи наслідки своїх дій. Соціальна взаємодія здебільшого пов'язана з тим, що одна людина намагається зрозуміти, як інша людина бачить реальність; для ефективного спілкування та змістовної взаємодії індивіди повинні вміти інтерпретувати частину конструктивної системи іншої людини. Адаптація, таким чином, передбачає співпадіння чи розуміння поглядів на життя іншої людини, тобто взаємну ідентифікацію з конструктами один одного. Люди зі схожим поглядом на життя стають друзями швидше, ніж люди з різними поглядами на світ [35, с. 138].

Якщо згадані психологічні теорії фокусуються на дослідженні дезадаптивних форм поведінки, то гуманістична теорія, навпаки, зосереджується на вивченні адаптивних форм поведінки особистості та факторів, які на неї впливають.

У гуманістичній психології за мету береться прихід особистості до своєї здорової, гармонійної версії, яка досягла максимально можливого рівня розвитку, в тому числі адаптації, а отже, і «самоактуалізації». Метою цього напрямку психології було визначення настанов для осіб, які свідомо прагнуть до самовдосконалення, а також для психотерапевтів, які повинні спрямовувати розвиток людей, що шукають допомоги. Маслоу, один з провідних психологів в області мотивації в США, вважає, що таких людей, які прагнуть до самореалізації в різних сферах і досягають успіху в самореалізації, складає лише 1-4% від загальної кількості людей. Особистість, згідно теорії ієрархії потреб, знаходиться на вищому або нижчому рівні залежно від пяти розроблених категорій (фізіологічний, рівень безпеки, соціальний, поваги, самовизначення). Людина спрямована на досягнення тієї потреби, на якій вона знаходиться в конкретний момент життя, перш ніж почати переслідувати іншу

мету. Більша частина людей задовільняється найнижчим рівнем «ієрархії потреб» А. Маслоу, яка характеризує потреби сучасної людини. Тобто, тих людей, які не мають задоволення фізіологічного та рівня безпеки, хвилює головним чином питання про те, як вижити та насититися їжею та одягом у кризових умовах, спричинених безліччю чинників: знаходження за межою бідності, відсутність почуття безпеки та стабільності соціального захисту (зокрема через вторгнення Росії в Україну) [52]; [25, с. 138].

Вищевказаний етап є етапом, на якому знаходяться люди, які піклуються про свої потреби та бажання отримати підтримку та захист від інших. Однак сучасне суспільство в багатьох випадках не здатне надати таку підтримку. В таких умовах людина розвиває в собі необхідні здібності, аби задовольнити базові потреби, адаптуючись до нових умов життя. [7, с. 12].

Американський психолог К. Роджерс у своїх роботах висловив цікаве зауваження щодо адаптації. Він виділяє явища людської поведінки та особистості, узгодженість яких дозволяє одній людині адаптуватися і вписатися в ряд інших подібних йому людей.

Як визнає психолог, люди можуть бути надзвичайно жорстокими, жахливими, деструктивними, неадекватними своїй природі, але пристосованими до середовища, приховуючи свою справжню сутність, щоб забезпечити адаптацію до суспільства. Проте в глибині свого внутрішнього світу кожен діє відповідно до своїх прагнень творити, покращувати життя собі та іншим завдяки внутрішній, присущій кожній людині, доброті.

Кожен має пристосуватися до незалежності, соціальної відповідальності, творчості та зрілості, і зрозуміти справжню природу людини, виявляючи найкращі сторони її особистості в спілкуванні. «Я-концепція» вкладає в себе думки людини про власну особистість. Загроза невідповідності власного «Я» природі людини проявляється у відмінності «Я-Реальності» від «Я-Ідеалу». Люди з сильними відмінностями мають слабку психологічну адаптивність, низький рівень самореалізації, майже повну відсутність самосвідомості, схильність до тривожності, емоційної

нестабільності та невротизму. Людина з негативною «Я-концепцією», тобто незадоволена собою, нездатна сприймати себе і, відповідно, інших, незадоволена життям і оточуючими. Ненависть до себе часто супроводжується вираженою ворожістю до інших, оскільки ставлення до власної особистості безпосередньо впливає на ставлення до оточуючих, що спричиняє внутрішній дисонанс [2].

Тому, на думку К. Роджерса, адаптація та її рівень визначаються особливостями «Я-концепції». Щоб підвищити стійкість, потрібно скоригувати уявлення про свій потенціал, прийняти себе, а отже, створити умови (тобто пристосуватися) для повноцінного життя.

1.2 Особливості соціально-психологічної адаптації підлітків

Підлітковий вік – кінець дитинства, період зростання та переходу від дитинства до дорослого життя. У вчених немає однозначної думки на тему меж підліткового віку: адже вони в першу чергу обумовлюються регіоном проживання, культурно-національними особливостями та статтю окремої особи. Але в основному сучасна наука визнає межі від 13 до 14-17 років [20, с. 44]. Виділяють три етапи підліткового віку: молодший підлітковий вік (10-14 років), середній підлітковий вік (15-17 років) і пізній підлітковий вік. В рамках нашої роботи розглядаються саме особи середнього підліткового віку.

Здатність до рефлексії формується в навчальній діяльності середнього класу в школі, а учні вказують на себе, сепаруються від суспільної думки, починають більш яскраво проявлятися, шукати напрямки розвитку власної позиції, однодумців. Порівняння себе з дорослим і маленькою дитиною призводить підлітка до бажання проявлятися як дорослий та бути частиною «дорослого суспільства». Підліток починає сприймати себе як дорослого і прагне, щоб інші визнавали його незалежність та значущість. [18, с. 384]. Проте в рамках цього питання відбувається дисонанс: дорослі люди ще не

визнають незалежність підлітків, а самі підлітки не можуть достатньо проявлятися в рамках дитячої позиції.

Не можна також відкидати таку особливість, як перебудову організму особи: статеве дозрівання, або «пубертатний період». Активізація та складна взаємодія статевих гормонів (тестостерону, прогестерону, естрогену та інших), гормону росту (СТГ) спричиняють інтенсивний фізичний та фізіологічний розвиток. З'являються вторинні статеві ознаки, такі як кадик та специфічні прояви волосяного покрову або молочні залози у дівчат та ін. [14].

Основними психологічними потребами підлітків є бажання спілкуватися з однолітками, прагнення до самостійності та незалежності, а також до звільнення від впливу поглядів дорослих.

Почуття дорослості є психологічним симптомом настання підліткового віку. За визначенням Д. Б. Ельконіна, відчуття дорослості – це нове утворення свідомості, за допомогою якого підліток проходить процес самоусвідомлення, знаходить моделі асиміляції, встановлює стосунки з іншими, реорганізує свою діяльність [30].

Підлітковий вік не виділявся як особливий вік до XVII-XVIII століть, і це відносно недавнє історичне утворення. Систематичне шкільне навчання було запроваджено в багатьох країнах у 19 столітті. Це призводить до помітного подовшання періоду фінансової залежності дитини і відсуває час прийняття нею та суспільством її як дорослого. Як було зазначено вище, межі і зміст підліткового віку тісно пов'язані з рівнем соціально-економічного розвитку, специфікою історичних періодів, суспільним статусом підлітків у дорослому світі, конкретними обставинами життя конкретного підлітка [9].

Підлітковий вік як перехідний період повноцінно розвивається лише в індустріальних суспільствах, де спостерігається значний контраст між дитинством і дорослістю, а також чіткий розрив у нормах і вимогах, що ставляться до дорослих та дітей [45, с.145]. У сучасних суспільствах соціальна дорослість не збігається з підлітковим віком. Ж. Ж. Руссо вперше виділив підлітковий вік як другий період самостійного народження і зростання

самосвідомості. Основні ідеї, які і сьогодні становлять серцевину психології підліткового віку, викладені в книзі С. Холла «Дорослість». Він пропонує періоди переходу, підлітковий вік, періоди бурі та натиску. Цей етап розвитку характеризується як значущими негативними рисами, такими як важковихованість, конфліктність та емоційна нестабільність, так і позитивним здобутком — почуттям індивідуальності, що визначає підлітковий вік. [44].

Адаптація підлітків до навчання в старшій школі розглядається як процес, що включає пристосування до нових умов, вимог, змісту та форм навчання з одного боку, і адаптацію до нових соціальних ситуацій з іншого. Це проявляється в якісно новому рівні спілкування з оточенням: з одного боку — з учителем, з іншого — з однокласниками. Цей процес охоплює три рівні адаптації: психофізіологічний, психологічний та психосоціальний.

На рівні соціально-психологічної адаптації діти пристосовуються до нової взаємодії з учителями та однолітками, розвивають соціальну ідентичність, формують методи соціальної взаємодії, засвоюють гендерні, статусні та комунікаційні ролі [36, с. 260]. В ході цього процесу відбувається перетворення поглядів підлітка на життя та власну роль в світі, зміна авторитетів тощо.

Характерною рисою підліткового віку є також зміна основної діяльності дитини: переключення на вивчення інтимної близькості та особистісного спілкування. Група однолітків стає важливим орієнтиром для підлітка, значною мірою визначаючи його етику, цінності, самооцінку та поведінку. У зв'язку з цим важливого значення набуває психосоціальна адаптація до успішності класного колективу, особливо якщо дитина в цей час змінює місце навчання [15, с. 244]. В умовах війни в Україні такі перетворення відбуваються часто. Діти вимушені залишати межі рідного міста, змінювати коло спілкування та оточення. Часто, вимушеною мірою є не тільки переїзд до іншого міста чи області в межах країни, а й повна зміна регіону проживання, в ході чого з’являється необхідність до вивчення іноземних мов та нової культури.

У працях І. І. Бойка, С. В. Дмитрієвої, Н. В. Лебєдєвої, Н. В. Литвиненко, Н. Г. Лускановой, Є. В. Підчасової, Н. І. Сперанської та ін. підтверджується, що соціально-психологічна адаптація є важливою частиною процесу входження підлітків у нове середовище середньої та старшої школи, найскладнішим періодом для дітей шкільного віку, що визначає в основному ефект безперервної освіти та веде до розвитку всебічного формування особистості.

Варто зазначити, що психосоціальна адаптація до класного колективу в цей період є менш складною, ніж на етапі початкової школи або при переході до середньої школи (4 клас – середньо 10-11 років, що може відповідати в деяких індивідів раннім підлітковим віком), оскільки при переході в старшу школу учнівський колектив зазвичай не змінюється: діти вже знайомі один з одним і мають певний ступінь адаптації до умов життя в класі. Водночас низький рівень психосоціальної адаптації в старшій школі негативно впливає на подальшу адаптацію до нових умов навчання, зокрема при вступі до університету, коледжу тощо.

Щоб визначити рівень соціально-психологічної адаптованості підлітка, тобто при зміні умов навчання її реальну адаптованість до колективу класу, потрібно чітко розмежовувати поканики адаптованості. В психолого-педагогічній літературі розглядалися такі фактори: успішне навчання і поведінка, задовільний загальний стан здоров’я дитини, відсутність ознак надмірної втоми, активність у навчанні та позакласній діяльності, відсутність невротичних проявів. (тривожність, агресивність), адекватна мотивація, самооцінка, задоволеність стосунками з педагогами та однолітками, соціальне положення у групі [29, с. 210].

При визначенні труднощів шкільної адаптації зачасту звертають увагу на зниження рівня успішності та навчальної активності підлітків. Труднощі дитини в шкільному житті (неузгодженість вимог розвитку та навчання, швидка стомлюваність, напружені стосунки з вчителями тощо) можуть негативно вплинути на результати навчання. Крім того, якщо учень не засвоює

необхідні компоненти дисциплінарних аспектів навчальної діяльності, він неминуче відчуватиме труднощі під час навчання в старшій школі.

Ще одним важливим показником дезадаптованості дітей підліткового віку є порушення загальноприйнятих норм і правил поведінки, в тому числі шкільної – тобто, підліткові девіації. В основному це пов’язано зі значною втратою контролю над дітьми новими вчителями та батьками та входженням у кризовий підлітковий вік. При цьому провідна діяльність собистості змінюється. Навчання вже не є настільки важливим, в порівнянні зі спілкуванням з однолітками [4].

Після вступу до старшої школи життя дітей підліткового віку не обмежується навчанням. Дуже важливим стає положення підлітка в кругу однолітків, його авторитет та глибина спілкування та особистісних зв’язків. Підлітків набагато більше хвилюють соціальні стосунки та самоактуалізація, ніж навчання. Таким чином, новий соціальний статус по відношенню до однокласників є однією з найважливіших умов успішного навчання та адаптації старшокласників. Очевидно, що соціальний успіх учня в класі основною мірою проявляється в емоційному стані та успішності. З огляду на це надзвичайно важливими є людські стосунки у класі та їх динаміка під час переходу до старшої школи [2, с. 15].

Варто також звернути увагу на те, що специфіка виборки досліджуваних в емпіричній частині кваліфікаційної роботи дозволяє достатньо широко оцінювати різні умови, в яких перебувають підлітки.

Дніпро є промисловим центром та одним з найбільших міст України. Високий рівень урбанізації створює як можливості, так і виклики для підлітків. З одного боку, доступ до освітніх і культурних ресурсів стимулює когнітивний розвиток і соціалізацію [5, с. 85]. З іншого боку, високий рівень конкуренції, тиск соціальних норм і вплив міської анонімності можуть викликати труднощі в адаптації. Чернівці, як культурний центр із багатою історичною спадщиною, формують у підлітків глибокий зв'язок із традиціями та цінностями. Підлітки з цього регіону часто характеризуються сильними сімейними зв’язками та

меншою схильністю до соціальної ізоляції. Водночас, менший доступ до урбанізованих можливостей може обмежувати їхній адаптаційний потенціал у широких соціальних контекстах. Підлітки з Дніпра зазвичай мають вищий рівень самостійності та адаптації до нових ситуацій, тоді як підлітки з Чернівців демонструють сильнішу емоційну підтримку з боку сім'ї та громади. Обидва контексти створюють унікальні умови, що впливають на процес формування емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації [6].

Таким чином, психосоціальна адаптація є одним із найважливіших компонентів адаптації до нових умов навчання при переході до старшої школи, що визначається як процес адаптації підлітка до нової соціальної ситуації та відносин з учителями та ровесники.

1.3 Особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків

Поява концепції емоційного інтелекту пов'язана з вивченням взаємодії між емоціями людини та перцептивними когнітивними функціями. Протягом тривалого часу вчені висувають різні погляди на природу вищезазначених взаємодій. Психологи розходяться у визначенні ролі емоцій у розвитку та функціонуванні когнітивних сфер: одні вважають, що емоції відіграють деструктивну (хаотичну) роль, інші вчені намагаються розкрити конструктивний та адаптивний аспекти значення емоцій в житті людини [42].

До другої половини 20 століття у вивченні психології переважали когнітивні підходи: домінуючою вважалася раціональна сфера розуму, а емоції розглядалися (переважно в працях західних філософів) як фактор, що перешкоджає інтелектуальній діяльності. Зростання наукового інтересу до регуляції емоцій і адаптації пов'язане з утвердженням функціоналізму в кінці 20 ст. Дослідження вчених у цій галузі базуються на передумові, що емоційні та когнітивні процеси формуються під час адаптації людини до біологічного та соціального середовища під час виконання певних важливих функцій.

Схвалення цього підходу привернуло увагу дослідників до необхідності заглиблення в емоційну сферу людини, яка починає вважатися передумовою появи певних функціональних механізмів[38, с. 140].

У сучасних дослідженнях доведено позитивний вплив емоцій на процеси пам'яті, інтелектуальну структуру, ефективність інтелектуальної та пізнавальної діяльності, успішність у професійній, навчальній діяльності [17].

Вивчення ЕІ в зарубіжній психології почалося з праць Е. Торндайка і Г. Гарднера. Зокрема, Е. Торндайк проводив дослідження здатності розпізнавати емоції, а Х. Гарднер розробив теорію множинних форм інтелекту, в якій розрізняли типи інтелекту, пов’язані зі здібностями емоційного інтелекту.

При тому, що класифікація емоційного інтелекту як окремої наукової категорії була описана дослідниками ще в перший період 20 століття, поняття «емоційний інтелект» з’явилося в працях американських дослідників Дж. Майер і С. Саловей лише в кінці 20 століття – в 1990 році. Емоційний інтелект визначається як здатність усвідомлювати, аналізувати та ефективно застосовувати як власні емоції, так і емоції оточуючих.

Роботи О. Саннікової поклали початок вивченню різних компонентів емоційного інтелекту. Дослідники виділили характерні риси актуальних (ситуйованих) емоцій і стійких (не ситуйованих) емоційних переживань, а також емоційні відмінності в поведінкових характеристиках у стресових ситуаціях. Під керівництвом О. Саннікової проводились дослідження емоцій як системоутворюючого чинника психологічного інсайту, якісних характеристик емоцій як індивідуально-типових чинників сформованості особистості, диференціальних структур емпатії.

На думку К. Роджерса, відкритість новому, включаючи функції емоцій та рефлексію, є найважливішою характеристикою повноцінно функціонуючої людини. Дезадаптовними в цьому контексті можна розглядати ігнорування емоційних переживанб своїх та оточуючих людей. В свою чергу як, навпаки, адаптивною варто розглядати здатність людини до саморефлексії та емпатії.

Крім того, є корисні дані, які пояснюють вплив зовнішніх факторів. Зокрема, дослідження І. Аршави показали, що підлітки з різним рівнем емоційного інтелекту не відрізнялися за показниками самоприйняття напочатку залучення до нової діяльності. В цьому дослідженні отримані дані пояснюються зовнішніми факторами, такими як нещодавній вступ до навчального закладу – статус вступного іспиту може негативно вплинути на самооцінку та оцінку поаткової підготовки, крім того, високий рівень емоційного інтелекту асоціюється з підвищеною самооцінкою, обізнаністю, відсутність яких може призвести до підвищеної самокритики та зниження самоприйняття в стресових ситуаціях [52].

Інші дослідники в першу чергу пов’язують формування думок про інших із функцією міжособистісного емоційного інтелекту. Розвиток здатності розуміти емоції, емпатично ставитися до інших допомагає знаходити соціальні контакти та інтенсивніше передавати позитивні емоційні переживання [35].

У науковій літературі наводяться такі дані про особливості ставлення до оточуючих, за рівнем емоційного інтелекту:

1. Толерантність. Пов’язується з фактором, який є ключовим у визначенні високого рівня емоційного інтелекту Наприклад, дослідження виявили, що ситуації, які найчастіше призводять до незадоволення оточуючих (сварки, конфлікт з іншими, незадоволення власною поведінкою тощо), меншою мірою призводять до негативних емоційних переживань у людей із високим рівнем EI.

2. Схильність до прийняття соціальних норм. Вищий рівень емоційного інтелекту пов’язаний зі здатністю прощати, меншою агресивністю та позитивним ставленням до досягнень інших.

3. Довіра. Здатність аналізувати мотиви і почуття себе та інших викликає у партнерів по спілкуванню довіру і емпатію, а також бажання співпрацювати.

Зокрема, І. Андрєєва виявила зв’язок між високим рівнем емоційного сприйняття та прагненням до пізнання навколишнього світу, синергетичним сприйняттям оточення, переживанням неподільності минулого, теперішнього

та майбутнього. І. Філіппова описала зв’язок між розумінням емоцій та якістю життя, яка визначалася в дослідженні рівнем його задоволеності особистістю[31, с. 164].

Також є емпіричні данні про те, що емоційний інтелект є складовою благополуччя.

Отже, на основі наведених джерел та через аналіз досліджень, дотичних до теми, можна зазначити, що емоційний інтелект дійсно істотно впливає на формування уявлень про себе та інших. Здатність аналізувати емоції інших та здатність до саморефлексії пов’язане з відчуттям психічного благополуччя (прийняття, ідеї цінності в житті). У той же час питання, пов'язані з роллю EI в злагодженості розуму в процесах адаптації в умовах життєвих криз, залишаються недостатньо вивченими. Проте не можна за таким браком інформації відкидати можливість існування взаємозв’язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Висновки до першого розділу

Вчені, зокрема біологи, розглядають адаптацію процесом і результатом позитивного пристосування, яке визначає і відмічає важливість такого явища, оскільки поведінка і рух живої істоти вимагає даних про світ, щоб орієнтуватися в ньому і реагувати на нього в рамках задоволення потреб та досягнення кращого рівня життя. Деякі вчені вважають соціальну адаптацію процесом взаємодії, який супроводжується спілкуванням однієї людини з іншою, людини з групою, в якому індивід повинен чітко розуміти іншого, пристосовуючи свою поведінку відповідно до існуючих правил і норм. Також відмічається важливість поняття дезадаптації, яке прямо чи опосередковано розглядається в таких психологічних напрямках як: біхевіоризм, психоаналіз та когнітивний напрям.

Після вступу до старшої та середньої школи життя дітей підліткового віку не обмежується навчанням. Цінності підлітка змінюються, ключову роль починає відігравати його місце в суспільстві та спілкування з однолітками.

Підлітків набагато більше хвилюють соціальні стосунки та самоактуалізація, ніж навчання. Таким чином, новий соціальний статус по відношенню до однокласників є важливою умовою гарного засвоєння знань та адаптації старшокласників. Соціальний успіх учня в класі часто залежить також від його емоційного стану та успішності. З огляду на це надзвичайно важливим є вивчення людських стосунків у класі та їх динаміка під час переходу до старшої школи. Тому поняття соціально-психологічної адаптації є дуже важливим в рамках підліткового віку та формування особистості.

Емоційний інтелект – це фактор соціальної та психологічної придатності індивіда, конструкт, що складається з двох частин: інтроспекції (здатності цінювати на регулювати власні емоції) та міжособистісної (здатності розуміти емоції інших і керувати ними). Роль емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації проявляється в усвідомленні емоційного переживання, яке супроводжує процес міжособистісної взаємодії.

Рівень емоційного інтелекту істотно впливає на формування уявлень про себе та інших. У той же час питання зв’язку емоційного інтелекту та злагодженості розуму в стресових ситуаціях і життєвих кризах, залишаються недостатньо вивченими. Проте не можна за таким браком інформації відкидати можливість існування значної ролі емоційного інтелекту в соціально-психологічній адаптації підлітків.

РОЗДІЛ 2: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

2.1. Цілі, завдання та організація емпіричного дослідження

Теоретичний аналіз особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків свідчить про те, що є необхідним дослідити вплив здатності розуміти емоції та керувати ними на ефективність показників адаптації. Остаточна фаза дослідження була проведена для того, щоб дослідити деталі взаємозв'язку вищезазначених явищ, спираючись також на відповідні шкали та показники EI. Другий розділ дипломної роботи висвітлює його процедуру і репрезентує отримані результати.

На основі теоретичного аналізу соціально-психологічної адаптації підлітків, особливостей підліткового віку та соціалізації в його рамках, можна припустити, що серед безлічі факторів, пов'язаних з адаптацією, існує також певний прояв емоційного інтелекту. У даному розділі ми спробуємо емпіричним шляхом з'ясувати особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Раніше особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації осіб різного віку, в тому числі підлітків, переважно розглядалися іноземними дослідниками. Вже існуючі дослідження також дають суперечливі результати. Тож на нашу думку є доцільним поглибити знання, спираючись на вибірку підлітків з різних регіонів України.

Мета емпіричного дослідження полягала в дослідженні особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Для розкриття мети дипломної роботи необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Відібрати групу досліджених;

2. Підібрати методики за допомогою яких можна визначити особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків;

3. Провести емпіричне дослідження та здійснити аналіз отриманих результатів.

4. Викласти висновки та встановити перспективи подальших досліджень.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація підлітків.

Предмет дослідження: особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків.

Гіпотеза дослідження: існують відмінності у проявах емоційного інтелекту підлітків з різними рівнями соціально-психологічної адаптації.

Для вивчення особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків було використано поєднання теоретичних та емпіричних методів дослідження.

1. Для визначення особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків нами була використана методика *«Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса і Р. Даймонда в адаптації А. К. Осницького, 2004*

Враховуючи, що в динамічній картині процесу адаптації все більшого значення набувають актуальні особистісні психологічні сили розвитку, такі як локус контролю, риси самооцінки, самоприйняття себе та інших, прагнення домінування, емоційний комфорт тощо, вищезазначена методика забезпечує достовірну та обґрунтовану психологічну діагностику за цими компонентами, і більше того, її слід розглядати як критерій оцінки ефективності адаптації.

Метод перевірено та стандартизовано на різноманітній вибірці учнів шкіл та університетів. Шкала як інструмент вимірювання показала високий ступінь диференційної сили для діагностики саме адаптивних і дезадаптивних станів, що відповідає меті нашого дослідження.

Анкета складається зі 101 твердження про людину та її спосіб життя: переживання, думки, звички, способи поведінки.

Досліджуваним необхідно прочитати висловлювання і порівняти їх зі своїми звичками, своїм способом життя і оцінити: наскільки це висловлювання відповідає їм. Для того, щоб вказати свою відповідь у формі, потрібно, обрати ту, яку вони вважають доцільною серед шести варіантів оцінювання, пронумерованих від «0» до «6».

Методика містить в собі наступні шкали:

- Адаптація являє собою оптимальну реалізацію внутрішніх можливостей, здібностей людини та її особистісного потенціалу в значущій сфері. Високий рівень адаптації характеризується як стан взаємовідносин особистості та групи, коли особистість без тривалих зовнішніх і внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, задовольняє свої основні соціальні потреби і т.д.
- Самоприйняття – відображає реалізм в оцінці своїх якостей, здібностей і можливостей, розуміння і прийняття вироблених цінностей і нагальних потреб, життя із самим собою в злагоді, переживання психологічних комплексів або примирення з ними.
- Прийняття інших – процес сприйняття реальності такою, якою вона є насправді. Будь-який зовнішній конфлікт - це неприйняття іншого, або чогось, що вважається особистістю поганим, незаконним, таким, що не має права на існування.
- Емоційний комфорт - це стан, за якого особистість відчуває впевненість, спокій, зручність. Людина не боїться, вільно висловлює свої почуття, вона оптимістична і всім задоволена.
- Інтернальність - Люди, схильні до внутрішнього контролю (інтернали), як правило, вірять у те, що доля в їхніх руках, і вони нею керують. Навіть після низки невдач вони не знижують рівень своїх

очікувань і утримують відчуття контролю над реальністю, навіть якщо їхня поведінка кілька разів залишається не винагородженою.

- Прагнення до домінування - Людина прагне тримати своє оточення під контролем, а також постійно впливати на нього, наказувати, забороняти. Протилежний стан домінування -підпорядкування.
- Ескапізм - відхід людини від реального життя у світ ілюзій. Зазвичай виникає у вигляді реакції на безперервний стрес, що спричиняється кризовими ситуаціями, важкою роботою, психологічними травмами.

Для нашого дослідження ми розглядали саме шкалу адаптації, за якою розподілили вибірку на дві групи: високого та низького рівня адаптації (відповідно перша та друга групи).

2. Для визначення рівня емоційного інтелекту підлітків та його складових ми використовували методику *«Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла в адаптації Є.П. Ільїна*, вона спирається на змішану модель емоційного інтелекту. Змішані моделі погляду подають ЕІ як сукупність когнітивних, особистісних і мотиваційно-вольових рис, а також характеристик самосвідомості й соціальних навичок

Ця методика призначена для дослідження здатності розуміти міжособистісні стосунки, які представляють емоції, і здатності керувати емоційною сферою. Анкета складається з 30 тверджень і містить 5 шкал:

1. Емоційна обізнаність – це усвідомлення та розуміння власних емоцій, постійне поповнення емоційного словникового запасу.

2. Управління емоціями — гнучкість емоцій, вільне володіння своїми емоціями.

3. Самомотивація – керування власною поведінкою, за допомогою емоційної сфери.

4. Емпатія – здатність розуміти емоції іншої людини, здатність співпереживати емоційному стану іншої людини, готовність підтримати. Це

здатність використовувати міміку, жести, тон голосу та мову тіла, щоб зрозуміти стан людини.

5. Управління та контроль емоцій інших – можливість впливати на емоційний стан інших людей.

3. Також для дослідження емоційного інтелекту було взято ще одну методику, а саме методику *«Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В. В. Зарицької*. Вона так само, як і методика Н. Хола спирається на змішану модель емоційного інтелекту.

Запропонована методика дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту розроблена в 2019 році В. В. Зарицькою з урахуванням результатів, отриманих під час діагностики студентів за 15 методиками, кожна з яких дозволяє визначити рівень розвитку окремих компонентів емоційного інтелекту. Емоційний інтелект, який вказано як домінуючий компонент, вбудований у структуру EQ, а саме: усвідомлення власних емоцій; самоконтроль і саморегуляція емоцій; розуміння емоцій інших; використання емоцій у діяльності та спілкуванні.

Тест включає судження, які відображають рівень розвитку чотирьох компонентів емоційного інтелекту, описаних вище.

Отже, для визначення рівня розвитку кожного з чотирьох структурних компонентів емоційного інтелекту респондентам необхідно було дати один із чотирьох варіантів відповіді (майже завжди, часто, інколи, майже ніколи).

Кожен респондент відповідає на 76 суджень.

Відповідь «майже завжди» означає високий рівень, 4 бали; відповідь «часто» — достатній рівень, 3 бали; відповідь «інколи» — середній рівень, 2 бали; відповідь «майже ніколи» — означає, що рівень низький, 1 бал.

Судження в тесті формулюються таким чином, щоб за допомогою ключа можна було з певною точністю визначити характер індивідуальних можливостей.

Вибірка дослідження: у досліджені взяли участь 65 осіб підліткового віку, 32 дівчини та 33 хлопця, віком від 14 до 17 років. З них 33 проживаючі в Дніпрі, 32 в Чернівцях.

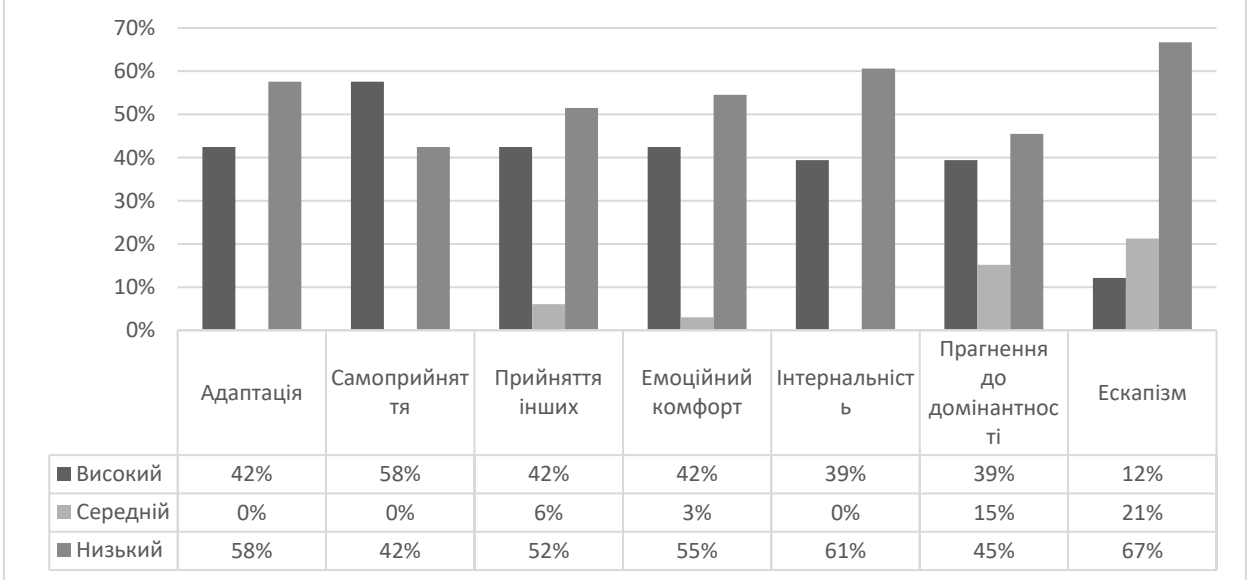
В результаті досліджуваних з кожного міста було розподілено на 2 нееквівалентні групи відносно рівня соціально-психологічної адаптації за методикою К.Роджерса та Р.Даймонда: 1 група – низький рівень (19 та 15 осіб відповідно); 2 група – високий рівень (14 та 17 осіб).

Для обробки результатів було використано методи статистичної обробки: критерій Колмогорова-Смірнова для перевірки нормальності розподілу, критерій U-Манна-Уітні з метою встановлення міжгрупових розбіжностей та задля перевірки кореляційних зв'язків застосовано коефіцієнт кореляції Спірмена.

2.2 Результати емпіричного дослідження, їх аналіз та інтерпретація

Для розподілення досліджуваних на групи, було проведено методику «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда.

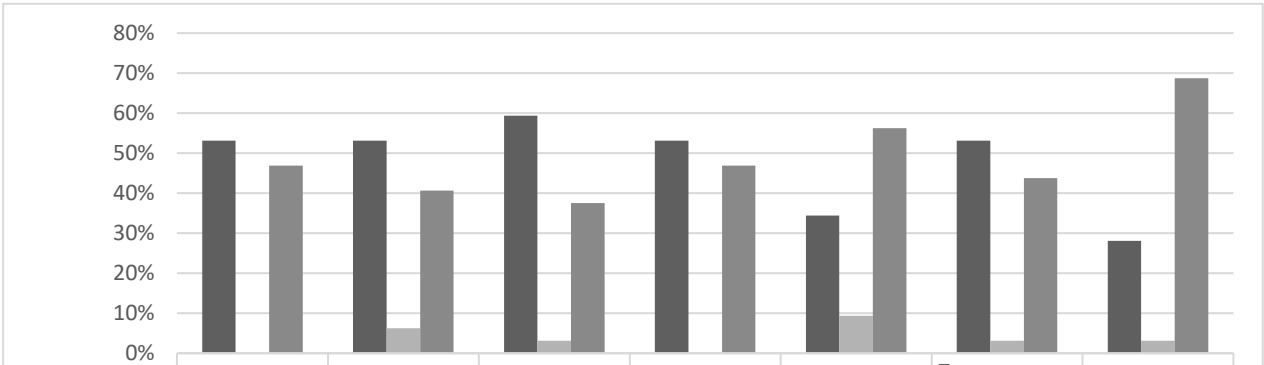
Аналіз було проведено по внутрішногруповим нормам. В ході перевірки результатів методики, було встановлено суттєвий дисбаланс у рівнях прояву різних показників адаптації. Зокрема, не було виявлено високого та середнього

	Адаптація	Самоприйняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт	Інтернальність	Прагнення до домінантності	Ескапізм
Високий	42%	58%	42%	42%	39%	39%	12%
Середній	0%	0%	6%	3%	0%	15%	21%
Низький	58%	42%	52%	55%	61%	45%	67%

рівня прояву. Тому нами було прийнято рішення проаналізувати результати за внутрішньогруповими нормами.

Рис. 2.1 - Групові показники за методикою «Діагностики соціально – психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда проживаючих у м. Дніпро

	Адаптпція	Самоприйняття	Прийняття інших	Емоційний комфорт	Інтернальність	Прагнення до домінантності	Ескапізм
Високий	53%	53%	59%	53%	34%	53%	28%
Середній	0%	6%	3%	0%	9%	3%	3%
Низький	47%	41%	38%	47%	56%	44%	69%

Рис. 2.2 - Групові показники за методикою «Діагностики соціально – психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда проживаючих у м. Чернівці

Як ми можемо бачити з рис. 2.1, за шкалою адаптації отримано наступні результати: 42% підлітків Дніпра мають високий рівень адаптації, вміють вдало використовувати внутрішні ресурси для вливання в групи, діяльність можуть виконувати не менш ефективно; у 58% підлітків Дніпра спостерігаються результати низькі, що свідчить про високу імовірність дезадаптації, або про дуже низький рівень адаптації; середні результати не спостерігаються. В той же час у підлітків Чернівців розподілення дещо інше – 53% мають високий рівень, 47% низький.

За шкалою самоприйняття 58% підлітків Дніпра мають високі результати що свідчить про вкрай реалістичну оцінку себе та власних якостей, розуміння та прийняття цінностей та потреб; в свою чергу 42% за цією шкалою

отримали низькі результати що вказує на відсутність реалістичної оцінки себе, власних можливостей та нерозуміння і неприйняття власних мотивів та потреб; невизначений полюс не спостерігається. В Чернівцях 53% мають високий рівень, 41% низький та 6% - невизначений, середній полюс.

За результатами шкали прийняття інших: 42% опитуваних підлітків Дніпра мають високі результати, а отже мають реалістичне сприйняття реальності, його прийняття без осуду, внутрішня згода з тим що відбувається; натомість 52% підлітків мають протилежні результати та низький низький рівень за шкалою, що вказує на неприйняття інших, іншого, конфліктність та конфронтацію із середовищем; середні показники за шкалою демонструють 6% опитуваних. В Чернівцях 59%, 38% та 3% відповідно.

За шкалою емоційного комфорту високі результати отримали 42% респондентів з Дніпра. Це свідчить про їх впевненість та комфорт; у 55% отримано низькі показники, а отже вони характеризуються страхами, тривогами що перешкоджають звичній діяльності; 3% опитуваних мають невиражений полюс за даною шкалою. В Чернівцях 53% та 47%, середніх показників не спостерігається.

За шкалою інтернальності ми спостерігаємо високі результати у 39% підлітків Дніпра. Це свідчить про інтернальний локус контролю, та характеризуються вірою у те що вони впливають на події довкола та несуть за них відповідальність; 61% мають низькі результати, що вказує на екстернальний локус та характеризує їх перекладанням відповідальності на зовнішні фактори (вдача, доля і т.п.); В Чернівцях 34% мають високий рівень, 56% низький та 9% підлітків мають середній результат, що на даній шкалі вказує на баланс між інтернальністю та екстернальністю та певну адаптивність даної характеристики.

За шкалою прагнення до домінантності в Дніпрі 39% мають високі результати, прагнуть до головуючого положення, тримати оточення під контролем, впливати на нього; у 45% спостерігаються низьки результати, їм комфортно бути залежними, покладатися на чужу думку, залишатися у тіні;

15% мають середні результати, що вказує на невиражений полюс та характеризує їх як таких що в деяких ситуаціях прагнуть до того аби домінувати, в деяких до того аби їх вели. Підлітки в Чернівцях демонструють 53% високі результати, 44% низькі та 3% середні.

Шкала ескапізму демонструє високі показники у 12% підлітків Дніпра що свідчить про їх спроби піти від реальності у світ ілюзій, дистанціюватись від неї; 67% підлітків не прагнуть до втечі від реальності та мають низькі результати; 21% мають невиражений полюс. В Чернівцях більшість підлітків (69%) мають низьки результати, 28% високі та 3% середні.

Такі полярні результати за методиками, на нашу думку, пояснюються нестабільною ситуацією в Україні. Внаслідок воєнного стану, деякі опитувані були вимушені покинути своє місто та тимчасово переселитися до більш безпечної зони – що і може зумовлювати погану адаптацію, самооцінки, смисложиттєвої сфери та погіршання соціальних навичок [10, с. 106].

Задля перевірки гіпотези про те, що існують певні відмінності рівня соціально-психологічної адаптації та її компонентів, між групами підлітків з різних областей України, було проведено порівняльний аналіз результатів груп за окремими шкалами в показниках обох методик за рівнем прояву емоційного інтелекту. Так, в результаті аналізу не було виявлено значущих розбіжностей за жодною зі шкал. (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

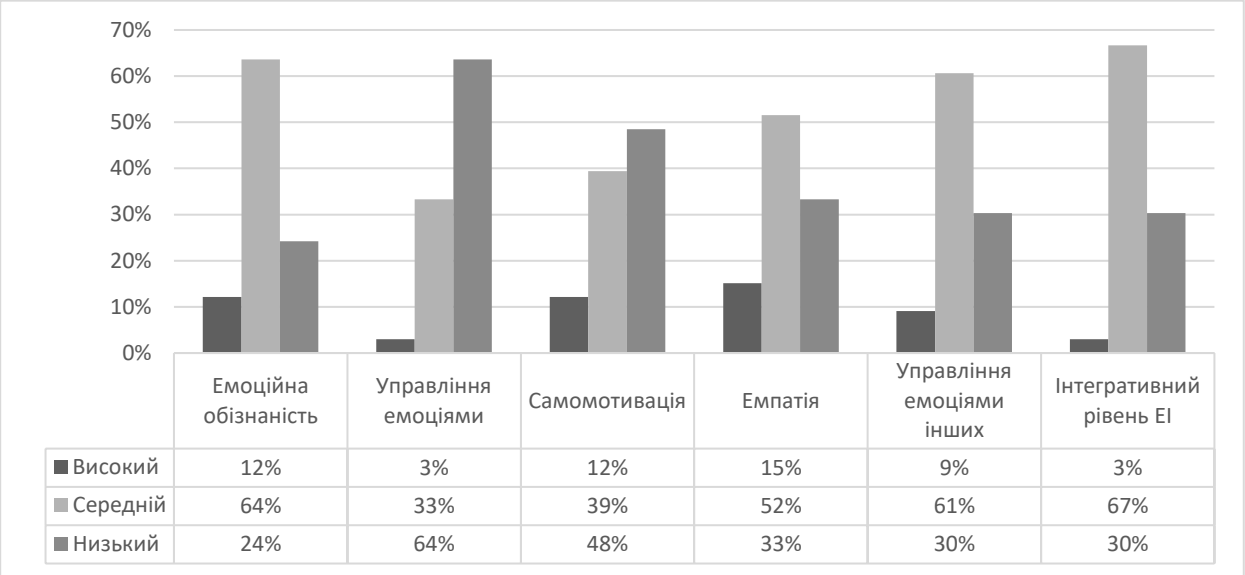
Розбіжності у показниках соціально-психологічної адаптації між групами підлітків з Дніпра та Чернівців за методикою К. Роджерса та Р. Даймонда

Показники соціально-психологічної адаптації	Групи досліджуваних за містами		Рівень значущості відмінностей
	Середній ранг підлітків м. Чернівці (32 особи)	Середній ранг підлітків м. Дніпро (33 особи)	
Адаптація	33,75	32,27	p>0.05 розбіжності незначущі
Самоприйняття	32,17	33,8	p>0.05 розбіжності незначущі
Прийняття інших	35,7	30,38	p>0.05 розбіжності незначущі
Емоційний комфорт	34,56	31,48	p>0.05 розбіжності незначущі
Інтернальність	33,23	32,77	p>0.05 розбіжності незначущі
Прагнення до домінантності	34,59	31,45	p>0.05 розбіжності незначущі
Ескапізм	35, 77	30,32	p>0.05 розбіжності незначущі

За результатами цієї методики підлітків було розподілено на дві групи за шкалою адаптації в кожному з міст.

Для визначення рівня розвитку емоційного інтелекту було використано методику «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла. За отриманими результатами ми визначили, що на шкалі управління емоціями інших явно переважає середній рівень – 61 % в Дніпрі та низький – 59% Чернівцях. За ступенем емоційної обізнаності результати показують середній рівень у

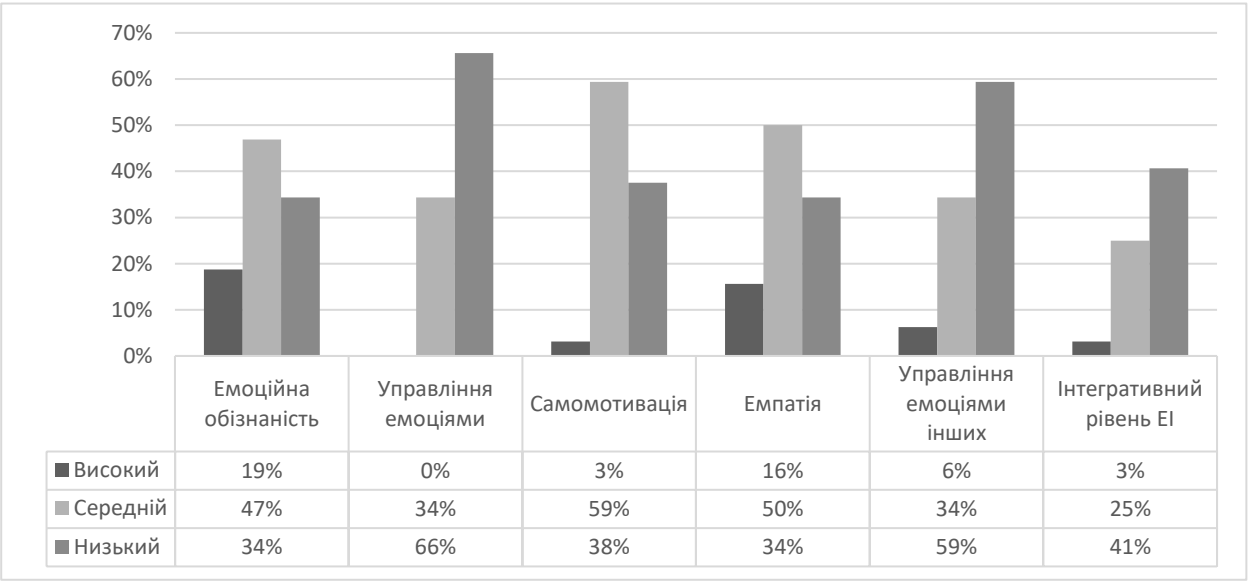
більшої частини респондентів – 64% в Дніпрі та 47% в Чернівцях. За шкалою самомотивації результати показали більш позитивну картину в Дніпрі, де високий рівень демонструють 12% респондентів. За шкалою емпатії в Дніпрі ми бачимо найбільший рівень з поміж інших шкал високого показнику – 15%, в той час як підлітки Чернівців показують найкращі результати за шкалою емоційної обізнаності – 19% високий показник. Більш детально наведемо

	Емоційна обізнаність	Управління емоціями	Самомотивація	Емпатія	Управління емоціями інших	Інтегративний рівень EI
Високий	12%	3%	12%	15%	9%	3%
Середній	64%	33%	39%	52%	61%	67%
Низький	24%	64%	48%	33%	30%	30%

розгляд інформації на Рис. 2.3 та 2.4.

Рис. 2.3 - Групові показники за методикою «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла підлітків м. Дніпро

	Емоційна обізнаність	Управління емоціями	Самомотивація	Емпатія	Управління емоціями інших	Інтегративний рівень EI
Високий	19%	0%	3%	16%	6%	3%
Середній	47%	34%	59%	50%	34%	25%
Низький	34%	66%	38%	34%	59%	41%

Рис. 2.4 - Групові показники за методикою «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла підлітків м. Чернівці

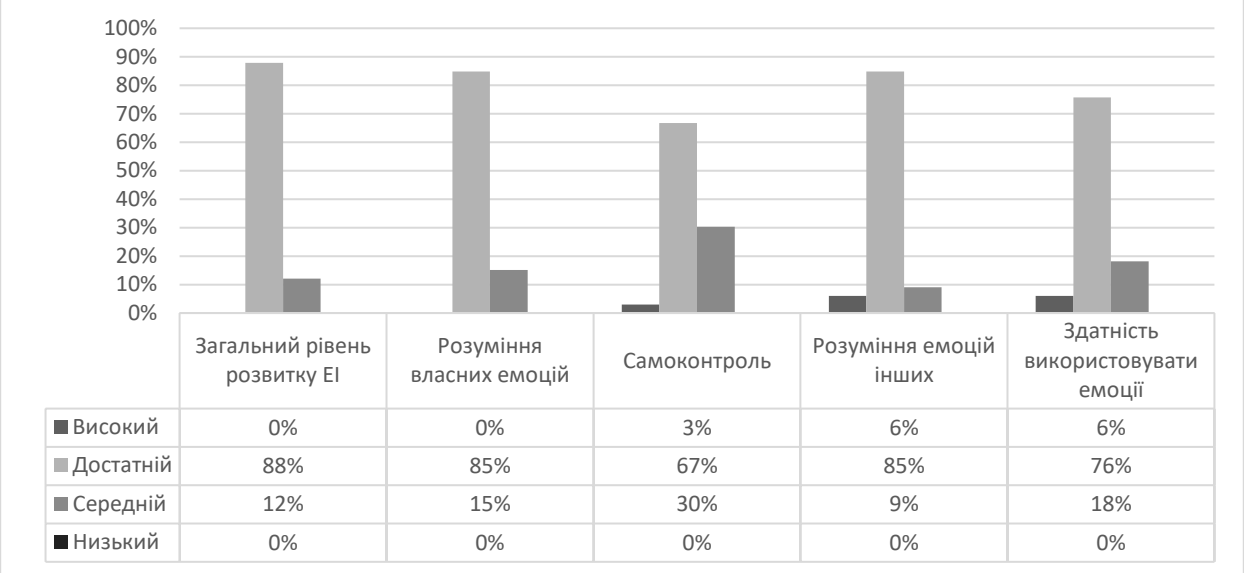
Підлітки в Чернівцях демонструють кращу здатність розуміти свої емоції, але також у них більший відсоток із низьким рівнем обізнаності, що свідчить про сильніші контрасти між групами. Так, близько третини респондентів володіють цією навичкою на низькому рівні, тобто 34% погано усвідомлюють свої емоції, їм важко ідентифікувати, називати та пояснювати власні емоційні прояви. Зазвичай ті, хто демонструють низький рівень емоційної обізнаності, мають великі проблеми зі своїм емоційним словником, здебільшого поділяють емоції на «корисні», тобто ті що є продуктивними, та «не корисні» - ті, що заважають взаємодії з оточуючими. Підлітки, які демонструють середній рівень, а це більша частина – 47%, мають певні успіхи в розумінні свого внутрішнього світу та ідентифікації емоцій, але вони ще не до кінця цим оволоділи. Високий рівень спостерігався у 19% респондентів, що означає, що вони добре оцінюють інтенсивність своїх емоцій і навіть можуть визначити їх тип і вплив на свою поведінку. Крім того, ці підлітки можуть розпізнавати стани інших і пояснювати їхні переживання, оскільки вони досягли високого рівня емоційного усвідомлення.

У Чернівцях управління емоціями на високому рівні відсутнє, а низький рівень трохи вищий, ніж у Дніпрі. Це вказує на ще більші труднощі в саморегуляції. Проте рівень саморегуляції в обох групах здебільшого є недостанім. На нашу думку, можна пояснити особливостями підліткового віку. Так, ЦНС підлітків не є достатньо витривалою для того, аби зберігати контроль над мотивацією в довгостроковій перспективі – це пояснюється глибокими змінами під час пубертатного періоду [37, с. 150].

По таких шкалах як «Емпатія» та в загальному рівні емоційного інтелекту підлітки демонструють схожі результати.

Перевірка за критерієм розбіжності U-Манна-Уітні не показала значущих відмінностей у результатах підлітків в залежності від Міста за жодною шкалою.

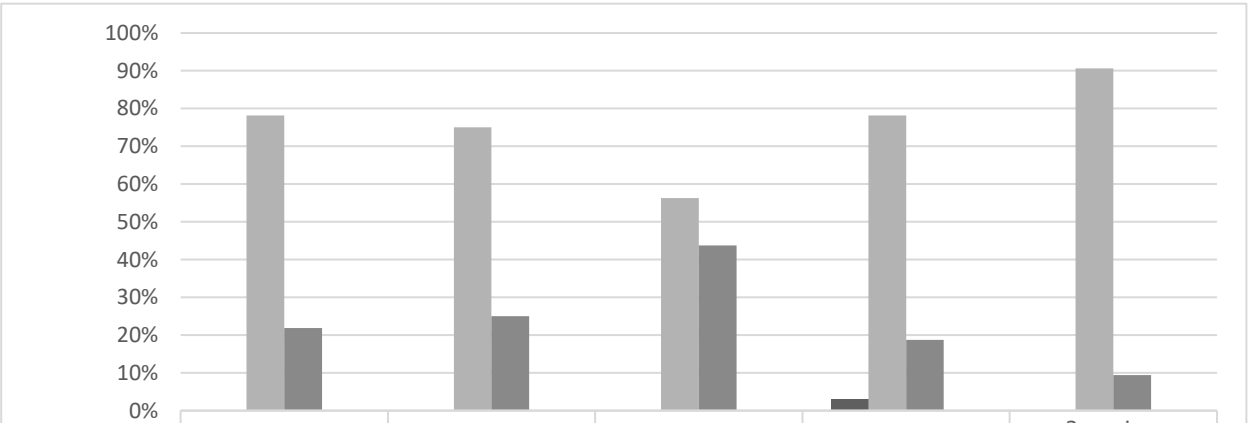
Також для дослідження емоційного інтелекту в підлітків було використано методику «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В.

	Загальний рівень розвитку EI	Розуміння власних емоцій	Самоконтроль	Розуміння емоцій інших	Здатність використовувати емоції
Високий	0%	0%	3%	6%	6%
Достатній	88%	85%	67%	85%	76%
Середній	12%	15%	30%	9%	18%
Низький	0%	0%	0%	0%	0%

В. Зарицької. По всім шкалам та загальній оцінці підлітки в більшості демонструють достатній рівень розвитку.(Рис. 2.5 та 2.6).

Рис. 2.5 - Групові показники за методикою «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В. В. Зарицької м. Дніпро

	Загальний рівень розвитку EI	Розуміння власних емоцій	Самоконтроль	Розуміння емоцій інших	Здатність використовувати емоції
Високий	0%	0%	0%	3%	0%
Достатній	78%	75%	56%	78%	91%
Середній	22%	25%	44%	19%	9%
Низький	0%	0%	0%	0%	0%

Рис. 2.6 - Групові показники за методикою «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В. В. Зарицької м. Чернівці

Як видно з рис 2.5 та 2.6 більшість підлітків (88% та 78% відповідно в Дніпрі та Чернівцях) мають достатній рівень розвитку EQ. Вони можуть правильно ідентифікувати емоції за допомогою експресивних ознак, розуміти свої власні емоції та емоції інших, можуть визначити причину емоцій, можуть контролювати свої емоції, особливо придушувати прояв негативних емоцій, емоційно гнучкі, на достаньому рівні соціально розвинуті.

У 12% випробовуваних з Дніпра та 22% з Чернівців був визначений середній рівень розвитку емоційного інтелекту. Ці підлітки мають недостатню емоційну усвідомленість, не завжди можуть правильно ідентифікувати емоції, не розуміють причин виникнення емоцій, тому часто недостатньо реагують на емоційні прояви інших у процесі спілкування з іншими. Проте рівень їхнього емоційного розвитку все ще не близиться до низького.

За шкалою «Розуміння особистістю власних емоцій» більша частина підлітків набрала достатній рівень балів показнику – 85% в Дніпрі та 75% в Чернівцях, що значить, в межах, які вимагає соціум, вони достатньо володіють навичкою розпізнавання власних емоцій – вміють розпізнавати свої емоції, відверто виражати їх та розмовляти про свій емоційний стан. Вони здатні до саморефлексії. Середній рівень демонструють 15% та 22% реципієнтів відповідно – тобто їхній рівень відповідає рівню середньостатистичної людини, хоча іноді цього буває недостатньо аби поринути в себе та знайти причину власних переживань – що може негативно відображатися на емоційному стані підлітка, та на його здатності знайти себе, що є дуже важливим в проживанні кризи підліткового віку. Високий або низький рівень не демонструють жодні з досліджуваних.

Близькою за результатами та спорідненою до вищеописаної шкали є «Самоконтроль та саморегуляція емоцій» – відповідно в Дніпрі близько третини, 30%, демонструють середній рівень показника; 67% – достатній рівень в Дніпрі. В Чернівцях показники розділилися майже порівну 56% достатній та 47% середній. Вміння контролювати власні емоції є вкрай важливою навичкою, особливо в проявах пубертатного періода, який в тому

числі характеризується нестабільним емоційним станом. Така навичка дозволяє досліджуваному краще вибудовувати соціальні зв'язки, вирішувати конфліктні та стресові ситуації. Високий рівень показують 3% опитуваних з Дніпра – вони оцінюють свій рівень саморегуляції дуже позитивно. Цікавим є те, що достатні та високі рівні спостерігаються здебільшого у старшої групи підлітків (16-17 років).

Шкали «Розуміння особистістю емоцій інших» та «Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні» показують майже однакові результати. Це можна пояснити головним чином соціальною спрямованістю даних показників. По обох шкалах більше ніж 70% опитуваних демонструють достатній рівень. Це значить, що їм відносно легко дається спілкування з оточуючими, в тому числі через їхню здатність до співпереживання та можливості відчувати зміни в емоційному стані оточуючих. За шкалою «Розуміння особистістю емоцій інших» досліджувані показали найбільший відсоток високого рівня у порівнянні з іншими показниками – 6% в Дніпрі. За шкалою «Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні» високий рівень демонструють 3% опитуваних в Чернівцях, що є найвищим показником серед шкал.

Значущих відмінностей за шкалами також не було виявлено.

Отримані результати перевіряємо на нормальність розподілу за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова. За результатами обчислення у програмі IBM SPSS Statistics розподіл вибірки Дніпра не є нормальним, в той час як в Чернівцях розподіл є нормальним. Спираючись на це, визначаємо наступні методи: з метою встановлення розбіжностей між групами, критерій U-Манна-Уітні; та задля перевірки кореляційних зв'язків застосовано критерій кореляції r-Спірмена.

Спочатку розглянемо вибірку Дніпра.

За методикою Н. Холла (Таблиця 2.2): Встановлено позитивно значущі кореляційні зв'язки між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла: по групі з

високим рівнем соціально-психологічної адаптації – за шкалою Управління емоціями (кореляція значима на рівні 0.05); по групі з низьким рівнем адаптації - Інтегративний рівень EI (кореляція значима на рівні 0.01); Емоційна обізнаність (кореляція значима на рівні 0.01); Самомотивація (кореляція значима на рівні 0.01); Управління емоціями (кореляція значима на рівні 0.05); Управління емоціями інших (кореляція значима на рівні 0.05).

Можна зробити припущення, що такі показники як: загальний рівень EI, емоційна обізнаність, самомотивація, управління емоціями, дійсно мають певну роль в соціально-психологічній адаптації підлітків до певної межі більш високого розвитку. Шкала «управління емоціями» зберігає кореляційний зв'язок в обох групах, що може свідчити про те, що управління емоціями несе ключову роль в даному регіоні.

Таблиця 2.2

Результати кореляційного аналізу між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики Н. Холла вибірки підлітків м. Дніпро

Показники за шкалами Емоційного Інтелекту	Групи досліджуваних в залежності від рівню соціально-психологічної адаптації	
	Високий рівень адаптації (14 осіб)	Низький рівень адаптації (19 осіб)
Інтегративний рівень EI	0,352	0,671**
Емоційна обізнаність	0,322	0,583**
Управління емоціями	0,621*	0,569*
Самомотивація	0,506	0,659**
Емпатія	-0,079	0,183
Управління емоціями інших	-0,035	0,543*

*кореляція значима на рівні 0.05

**кореляція значима на рівні 0.01

За методикою В.В. Зарицької (Таблиця 2.3): Встановлено позитивно значущі кореляційні зв’язки між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В. В. Зарицької: по групі з низьким рівнем адаптації - Самоконтроль і саморегуляція емоцій (кореляція значима на рівні 0.05). Також кореляційний зв’язок є в цій же групі по Здатності використовувати емоції. В групі з високим рівнем адаптації також спостерігається кореляційний зв’язок зі шкалою Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні.

Таблиця 2.3

Результати кореляційного аналізу між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики В. В. Зарицької

Показники за шкалами Емоційного Інтелекту	Групи досліджуваних	
	Високий рівень адаптації (14 осіб)	Низький рівень адаптації (19 осіб)
Загальний рівень EI	0,306	0,372
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	0,338	0,476*
Розуміння особистістю емоцій інших	0,155	0,285
Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	0,567*	0,499*
Розуміння особистістю власних емоцій	-0,273	-0,103

*кореляція значима на рівні 0.05

**кореляція значима на рівні 0.01

Тепер пропонуємо розглянути результати Чернівецької вибірки.

За методикою Н. Холла (Таблиця 2.4): Встановлено позитивно значущі кореляційні зв’язки між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла: по групі з низьким рівнем адаптації - Інтегративний рівень EI (кореляція значима на

рівні 0.01); Управління емоціями (кореляція значима на рівні 0.05). По групі з високим рівнем соціально-психологічної адаптації кореляційних зв'язків не встановлено.

Таблиця 2.4

Результати кореляційного аналізу між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики Н. Холла вибірки підлітків м. Чернівці

Показники за шкалами Емоційного Інтелекту	Групи досліджуваних в залежності від рівню соціально-психологічної адаптації	
	Високий рівень адаптації (17 осіб)	Низький рівень адаптації (15 осіб)
Інтегративний рівень EI	-0,256	0,701**
Емоційна обізнаність	-0,056	0,495
Управління емоціями	-0,139	0,553*
Самомотивація	-0,114	0,497
Емпатія	-0,251	0,478
Управління емоціями інших	-0,285	0,475

*кореляція значима на рівні 0.05

**кореляція значима на рівні 0.01

За методикою Н. Холла (Таблиця 2.4): Встановлено позитивно значущі кореляційні зв'язки між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла: по групі з низьким рівнем адаптації - Інтегративний рівень EI (кореляція значима на рівні 0.01); Управління емоціями (кореляція значима на рівні 0.05). По групі з високим рівнем соціально-психологічної адаптації кореляційних зв'язків не встановлено.

Таблиця 2.3

Результати кореляційного аналізу між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики В. В. Зарицької

Показники за шкалами Емоційного Інтелекту	Групи досліджуваних	
	Високий рівень адаптації (17 осіб)	Низький рівень адаптації (15 осіб)
Загальний рівень EI	-0,328	0,370
Самоконтроль і саморегуляція емоцій	-0,333	0,462
Розуміння особистістю емоцій інших	-0,254	0,163
Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні	-0,080	0,398
Розуміння особистістю власних емоцій	-0,227	-0,196

*кореляція значима на рівні 0.05

**кореляція значима на рівні 0.01

За цією методикою в жодній групі не спостерігається кореляція за жодною шкалою.

Проведене дослідження та математико-статистична обробка даних дає змогу проаналізувати та проінтерпретувати дані відносно висунутих гіпотез.

Задля перевірки першої гіпотези, було обрано непараметричний критерій U-Манна-Уітні.

Перевірка не показала статистично значущих відмінностей за жодною з висунутих методик, з чого можна зробити висновок, що показники соціально-психологічної адаптації та шкал, загального рівня емоційного інтелекту в досліджуваних з різних міст різняться недостатньо, що підтверджує наше припущення про відсутність відмінностей між групами. Це спостереження є

цікавим, адже підтверджує факт того, що розділення між різними регіонами України є лише проявом ворожої пропаганди.

Наступним етапом було проведено кореляційний аналіз в групах за містами, згідно якого було встановлено цікаві спостереження.

У групі підлітків Дніпра між рівнем соціально-психологічної адаптації та показниками методики «Дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту» В. В. Зарицької: по групі з низьким рівнем адаптації - Самоконтроль і саморегуляція емоцій (кореляція значима на рівні 0.01). Дані свідчать про те, що вміння контролювати власні емоції є вкрай важливою навичкою, що безпосередньо може мати значення в процесі адаптації особистості. Така навичка дозволяє досліджуваному краще вибудовувати соціальні зв'язки, вирішувати конфліктні та стресові ситуації. В обох групах за рівнем соціально-психологічної адаптації було встановлено позитивний кореляційний зв'язок за шкалою Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні.

За методикою «Оцінка емоційного інтелекту» Н. Холла, а саме, за шкалою «Управління емоціями» також було встановлено кореляційний зв'язок в обох групах. Дані спостереження можуть свідчити про те, що здатність управляти і використовувати власні емоції є ключовим аспектом соціально-психологічної адаптації підлітків Дніпра.

В той же час, у підлітків Чернівців спостерігається кореляція лише за методикою Н. Холла, в групі з низьким рівнем адаптації, за шкалою загального рівня інтелекту та «управління емоціями». В такому разі, можна зробити припущення, виходячи також з нормальності розподілу цієї вибірки, що досліджувані Чернівців були більш різноманітними. Це може бути пов'язано з тим, що у Чернівцях могло перебувати більша кількість тимчасово переселених підлітків інших регіонів, ніж в Дніпрі. На адаптацію можуть впливати і деякі зовнішні фактори, такі як більша підтримка адаптації різними Благодійними фондами і організаціями. Тобто, на соціальну адаптацію впливають більше зовнішні фактори, ніж внутрішні, такі як рівень Емоційного інтелекту.

Цікавими є результати кореляції по групі з низьким рівнем адаптації в Дніпрі - Інтегративний рівень EI; Емоційна обізнаність; Самомотивація; Емпатія; Управління емоціями інших. На нашу думку, можна сказати, що такі показники дійсно мають певну роль в соціально-психологічній адаптації підлітків до певної межі більш високого розвитку, тобто, на початковому етапі соціально-психологічної адаптації.

Деякі вчені зазначають, що зовнішня направленість індивіда дійсно може впливати на кращу адаптацію до соціальних умов [52].

Таким чином, гіпотеза про те, що існують певні відмінності рівня емоційного інтелекту та його компонентів, між групами підлітків з різними рівнями соціально-психологічної адаптації, отримала своє підтвердження.

Висновки до другого розділу

Для дослідження особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків, було обрано 65 осіб підліткового віку, 32 дівчини та 33 хлопця, віком від 14 до 17 років. З них 33 з Дніпра, 32 з Чернівців. Ми провели тестові методики, а також здійснили обробку отриманих результатів.

Дослідження має наступні результати:

1. Значущих статистичних відмінностей за показниками жодної з гіпотез у груп підлітків з різних міст не спостергається.

2. Нами очікувалося, що в групі підлітків в високими показниками соціально-психологічної адаптації буде присутній позитивний кореляційний зв'язок між адаптацією та загальним рівнем емоційного інтелекту і такими його компонентами як: управління емоціями інших та своїх, здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні, емпатії. –кореляційний зв'язок спостерігається лише за шкалою «Управління емоціями».

3. В групі підлітків з низькими показниками соціально-психологічної адаптації очікувався позитивний кореляційний зв'язок між адаптацією та

такими компонентами емоційного інтелекту, як: емоційна обізнаність та розуміння особистістю власних емоцій. –кореляційний зв’язок спостерігається за шкалою «Емоційна обізнаність»

В процесі математично-статистичного аналізу було висунуто декілька цікавих, на нашу думку, припущень, що встановлюють вектор розвитку для подальших досліджень.

Емпірична гіпотеза про те, що існують певні відмінності рівня емоційного інтелекту та його компонентів, між групами підлітків з різними рівнями соціально-психологічної адаптації, отримала підтвердження. Причому, було встановлено більшу кількість кореляційних зв’язків у групі підлітків з Дніпра. Припускаємо, що це може бути зумовлено тим, що в Чернівцях набагато більш розвинута сфера допомоги дітям та сім’ям, постраждалим в ході повномасштабної війни. Різноманітні благодійні організації, волонтери, профільні програми в навчальних закладах, можуть мати набагато більш значущий вплив на процес адаптації до нового суспільства, та колективу зокрема, ніж внутрішні чинники особистості, такі як Емоційний інтелект.

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік є періодом, коли формується особистість і розвивається соціальна поведінка, що включає в себе адаптацію до нових соціальних ситуацій і відносин з оточуючими людьми. Емоційний інтелект, як вміння розпізнавати, розуміти та ефективно використовувати свої власні емоції та емоції інших людей, може бути ключовим фактором в процесі соціальної адаптації підлітків.

Існують англомовні дослідження особливостей взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків. Всі вони відзначають різні особливості взаємозв'язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків. Якщо ж розглядати вивчення зазначеної проблематики безпосередньо на вибірці підлітків в межах нашої країни, тема розкрита переважно теоретично і не є достатньо вивченою емпірично.

Розуміння важливості емоційного інтелекту та його впливу на соціально-психологічну адаптацію підлітків може допомогти покращити якість життя підлітків та внести корективи в практичну роботу психологів та педагогів. Саме тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною на даний момент.

Теоретичний аналіз теми показав, що деякі вчені вважають соціальну адаптацію процесом взаємодії, який супроводжується спілкуванням однієї людини з іншою, людини з групою, в якому індивід повинен чітко розуміти іншого, пристосовуючи свою поведінку відповідно до існуючих правил і норм. Новий соціальний статус по відношенню до соціального оточення є однією з найважливіших умов успішного навчання та адаптації старшокласників та учнів середніх класів. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації проявляються в усвідомленні емоційного переживання, яке супроводжує процес міжособистісної взаємодії. У той же час питання, пов'язані з роллю емоційного інтелекту в злагодженості розуму в стресових ситуаціях і життєвих кризах, залишаються недостатньо вивченими.

Розвиток здатності розуміти емоції, емпатично ставитися до інших допомагає знаходити соціальні контакти та інтенсивніше передавати позитивні емоційні переживання.

На думку К. Роджерса, відкритість досвіду, включаючи емоції та рефлексію, є найважливішою характеристикою повноцінно функціонуючої людини. Розуміння емоційних переживань сприяє послідовності оцінки (узгодженості думок) і підвищенню прийняття себе та інших, а ігнорування емоційних переживань (особливо дискомфортних) викликає їх накопичення в підсвідомості, що призводить до почуття тривоги та порушення послідовності оцінного судження.

У сучасних дослідженнях доведено позитивний вплив емоцій на процеси пам'яті, інтелектуальну структуру, ефективність інтелектуальної та пізнавальної діяльності, успішність у професійній, навчальній діяльності.

Опираючись на критерій Колмогорова – Смирнова було визначено нормальність розподілу результатів дослідження: він не є нормальним, тому було обрано непараметричний критерій, що дозволило підібрати наступні математико-статистичні методи: з метою встановлення розбіжностей між групами, критерій U-Манна-Уітні; для встановлення кореляцій відповідно шкал та показників EI - коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Дослідження особливостей взаємозв’язку емоційного інтелекту та соціально-психологічної адаптації підлітків показало важливість емоційного інтелекту для процесу адаптації в умовах старшої школи.

Підтверджено наявність кореляцій між різними аспектами емоційного інтелекту та рівнем соціально-психологічної адаптації, зокрема, значущі зв'язки виявлені за шкалою «Управління емоціями» серед підлітків з високим рівнем адаптації, а за шкалою «Емоційна обізнаність» - серед підлітків з низькими показниками адаптації.

Водночас, виявлено більшу кількість кореляційних зв’язків серед підлітків з Дніпра, з показниками загального рівня EI, емоційною обізнаністю, управлінням емоціями, самомотивацією та управлінням емоціями інших в

групі досліджуваних з низьким рівнем адаптації. Коеляційний зв'язок між шкалою управління емоціями зберігається і в групі з високим показником адаптації. В групі з низьким рівнем адаптації серед досліджуваних м. Чернівці також спостерігається кореляційний зв'язок з загальним рівнем ЕІ та шкалою управління емоціями.

Ймовірно, різниця в наявності кореляційних зв'язків зумовлена тим, що в Чернівцях набагато більш розвинута сфера допомоги дітям та сім'ям, постраждалим в ході повномасштабної війни. Різноманітні благодійні організації, волонтери, профільні програми в навчальних закладах, можуть мати набагато більш значущий вплив на процес адаптації до нового суспільства, та колективу зокрема, ніж внутрішні чинники особистості, такі як емоційний інтелект.

В процесі математично-статистичного аналізу було висунуто декілька цікавих, на нашу думку, припущень, що встановлюють вектор розвитку для подальших досліджень.

Дослідження може внести корективи в практичну роботу психологів та педагогів – більше уваги необхідно приділяти розвитку підлітків з низьким рівнем соціально-психологічної адаптації, розвивати в них саме зовнішню спрямованість емоційного інтелекту. Підліткам з високим рівнем адаптації необхідно давати свободу самостійного розвитку, запроваджувати тренінги та навчання з самоусвідомленості, інтроспекції, самопізнання.

Перспективи подальшої розробки полягають у розширенні емпіричного дослідження проблематики, зверненню уваги також на вивчення більш детального впливу вікового фактору: молодшого, середнього, старшого підліткового віку. Вивчення кореляції в межах низьких рівнів адаптації. Також, більш детальне вивчення впливу екстраверсії-інтроверсії, та темпераменту загалом, на адаптацію, в тому числі в межах дослідження емоційного інтелекту. Також необхідно дослідити такий показник як асертивність особистості. Цікаво буде спрямувати подальше дослідження за

темою з оглядом впливу зовнішніх факторів, зокрема, з застосуванням методу формувального експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блажівський М. І. Поняття адаптації в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 233–241.
2. Блінова О. Є. 1. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості. Херсон, 2018. С. 9–29.
3. Галус О. М. Історіографічна основа досліджень процесу адаптації особистості у працях вітчизняних учених-психологів. *Педагогічний дискурс.* 2013. № 15. С. 140–146.
4. Даниленко О. В. Психологічні особливості школярів з порушеннями адаптації. *Здоров'я школярів на межі тисячоліть.* Харків, 2000. С. 23–24.
5. Дворник М. С. Психологічне благополуччя особистості під час переходу від війни до світу. *Наукові студії соціальної та політичної психології*. 2020. С. 79–84.
6. Деменко О. Ф. Особливості соціальної адаптації особистості в умовах сучасного кризового суспільства. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства:* зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнародною участю (м. Ірпінь, 24 квіт. 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 18–21.
7. Дем'янчук О. П. Піраміда Маслоу як методологія пояснення політичної участі. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ НаУКМА*. 2012. Т. 134. С. 12–16.
8. Дуткевич Т. В. Взаємини підлітка з ровесниками. *Дитяча психологія* : навч. посіб. Київ, 2012. С. 378–381.
9. Железнякова. Ю. В. Самотність у підлітковому віці як соціально-психологічна проблема. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Педагогіка і психологія». 2013. № 19. С. 67–74.
10. Журба К. Війна як чинник впливу на смисложиттєву сферу сучасних підлітків. Нова педагогічна думка. 2022. Т. 2, № 110. С. 105–109.

11. Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Спілкування. Види спілкування. Соціальна перцепція. *Основи психології та міжособове спілкування* : навч. посіб. 2-ге вид. Київ, 2018. С. 146–160.
12. Карпенко Є. В. Методологічні настанови щодо вивчення емоційного інтелекту в парадигмі позитивної психотерапії. *Психологія особистості*. 2014. Т. 5, № 1. С. 90–97.
13. Карпенко Є. В. Психологія емоційного інтелекту в дискурсі життєздійснення особистості : дис. д-ра психол. наук. Івано-Франківськ, 2020. 497 с.
14. Клочек Л. В., Дроботун М. М., ЗубченкоВ. Г.. Актуальні питання психології : навчальний посібник. Кіровоград, 2011. 274 с.
15. Коваленко О. Г. Суб'єктивне відчуття самотності. Проблеми сучасної психології. 2013. № 19. С. 239–250.
16. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. CORE – Aggregating the world's open access research papers. URL: https://core.ac.uk/display/77241531?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1 (дата звернення: 06.08.2024).
17. Кошонько Г. А. Розвиток емоційного інтелекту студентів-психологів. *Збірник наукових праць Національної академії прикордонної служби України*. Серія: педагогічні та психологічні науки. 2013. Т. 4 (69). С. 341–350.
18. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції. Суми : ВТД «Університетська книга», 2015. 384 с.
19. Кузнєцов М. А. Мотивація людини: основні форми та закономірності функціонування. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Психологія. 2012. Т. 44, № 1. С. 116–137.

20. Л. А. Лєпіхова, В. В. Савінов. Засоби профілактики порушень соціально-психологічної адаптації проблемної молоді. Самоконструювання соціально-психологічної адаптованості особистості як шлях запобігання стресовим перевантаженням у юнацькому віці. Київ, 2010. С. 41–52.
21. Лазаренко Б. П. Засоби профілактики порушень соціально-психологічної адаптації проблемної молоді. Соціально-психологічна профілактика порушень адаптації молоді до повсякденного стресу. Київ, 2010.
22. Мазіна Н. Е. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених осіб: підходи до виміру. *Вісник Маріупольського державного університету*, Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2016. Вип. 12. С. 131-138.
23. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с.
24. Максимова Н. Ю., Грись А. М., Манілов І. Ф. та ін. Психологічні механізми адаптації девіантів до сучасного соціокультурного середовища: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2015. 254 с.
25. Малихіна Т. Загальна характеристика підліткового віку. Попередження аморальних вчинків підлітків : монографія. Бердянськ, 2012. С. 138–157.
26. Ми пережили: техніки відновлення для сімей, військових, цивільних та дітей: практичний посібник для внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих та їхніх сімей / за наук. ред. Г.В. Циганенко. – К. : ЛОГОС, 2016. 202 с.
27. Могиляста С. М. Аналіз теоретичних підходів до дослідження емоційного інтелекту особистості. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості.* 2018. Т. VI, № 14. С. 362–369.
28. Могиляста С. М. Програма розвитку емоційного інтелекту старшокласника психолого-педагогічними засобами. *Актуальні проблеми психології.* 2020. Т. 56, № 1. С. 104–112.

29. Н. П. Гапон, С. Л. Грабовська, В. А. Гупаловська. Проблема розвитку особистості через соціалізацію. *Багатовимірність особистості: психологічний ракурс*. Львів, 2015. С. 164–212.
30. Письмак Л. Підліткова криза як зарадити та допомогти. Київ : група «Шкіл. світ», 2018. 152 с.
31. Подофєй С. О. Емоційний інтелект особистості й особливості його становлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Психологічні науки*. 2019. № 1. С. 260–265.
32. Попович І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Психологічні науки*. 2015. № 6. С. 145–154.
33. Попович І. С. Роль соціально-психологічних очікувань у професійному становленні та розвитку особистості. *Збірник наукових праць. Філософія, соціологія, психологія*. 2015. № 20, ч. 2. С. 213–220.
34. Попович І. С. Самооцінка як критерій соціально-психологічних очікувань. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2010. Т. 12, № 3. С. 326–333.
35. Попович І. С. Соціальні очікування особистості як регулятор соціально-психологічної реальності. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2016. № 44. С. 138–143.
36. Попович І. С. Соціально-психологічни очікування в міжособистісній взаємодії малої групи. *Проблеми заг. та пед. психології.* 2006. Т. 8, № 2. С. 259–268.
37. Постовойтенко К. Суб'єктивне благополуччя особистості в умовах військового конфлікту. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10 лют. 2017 р. Київ, 2017. С. 148–152.
38. Прахова С. А., Макаренко Н. М. Формування емоційного інтелекту як необхідної компетенції на шляху соціалізації дитини. *Psychological journal.* 2020. № 6 (2). С. 134–142.

39. Приходько І. І., Колесніченко О. С., Тімченко О. В. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.
40. Психологічна адаптація учасників освітнього процесу до умов війни / Савєльєва Н. М та ін. ІРОНМедУ. URL: https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12642?locale-attribute=en (дата звернення: 14.08.2024).
41. Савчин М. В. Вікова психологія. Навчальний посібник. Дрогобич : «Відродження», 2001. 287 с.
42. Савчук М. Р. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5608 (дата звернення: 01.04.2023).
43. Столяренко О. Б. Вікові індивідні властивості та особистість. Психологія особистості : навчальний посібник. Київ, 2012. С. 87–89.
44. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика. Київ, 2013. 608 с.
45. Токарева Н. М. Основи вікової психології. Кривий Ріг, 2013. 203 с
46. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія: курс лекцій. Київ: Наук. думка, 2000. 190 с.
47. Шпак М. Психологічна концепція розвитку емоційного інтелекту особистості в онтогенезі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць*. 10-те вид. Київ, 2020. С. 125–134.
48. A Theory of Human Motivation A. H. Maslow (1943). Classics in the History of Psychology. URL: http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm (date of access: 25.08.2024).
49. Beck, A. T. (1976). Cognitive therapy and the emotional disorders. International Universities Press. APA PsycNet. URL: https://psycnet.apa.org/record/1976-28303-000 (date of access: 24.08.2024).

50. Buck R. Motivation, emotion and cognition: A developmental-interactionist view. Strongman K.N. (ed.). International Journal of Learning, Teaching and Educational Research: Psy., 2021, №12, 10 c.
51. Punia S., Sangwan S. Emotional intelligence and social adaptation of school children. Journal Psychology. 2011. Vol. 2, no. 2. P. 83–87.
52. Shalal A. Ukraine's recovery and reconstruction needs seen reaching $411 bln - World Bank. Yahoo Finance. URL: https://finance.yahoo.com/news/ukraines-recovery-reconstruction-needs-seen-113001550.html?guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cucmJjLnVhLw&guce_referrer_sig=AQAAACbju9cmNWxi9Qm_82OFT4AJmHAjalGDUrfRSrR0plLnDVDRTe63OUKCM9-cyRZLnKMpUScjz6lky8Ol0cirs7bF7kuLN9_qC2tyPhCkkW1BXrHb3h79cOVu8mmzIO1_dhre7VR7flkWzyd5q0pAPjtrYoWhhejFKEJXaycHTXMW&guccounter=2 (date of access: 03.09.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця сирих балів за методикою дослідження емоційного інтелекту особистості В. В. Зарицької досліджуваних м. Чернівці

Вік	Зазначене ім'я	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	Розуміння особистістю власних емоцій	Самоконтроль і саморегуляція емоцій	Розуміння особистістю емоцій інших	Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні
16	Пантера	170	44	44	47	35
16	Versww	125	40	24	32	29
16	wiseitss	115	27	26	36	26
16	АА	143	32	43	37	31
16	Софія	156	35	36	44	41
17	Аня	145	38	26	50	31
17	Динозавря	131	27	32	35	37
17	maf	121	34	27	33	27
17	Настя	167	36	40	47	44
17	Vlad_Zaplitnyi	146	38	38	38	32
15	Я	100	35	19	21	25
14	Маша	163	44	38	50	31
15	Бубуп	133	33	35	30	35
14	Аня	136	39	23	44	30
15	Катя	127	34	26	39	28
15	qwaniv	122	39	29	28	26
15	Марс	123	35	24	38	26
15	Поліна	113	33	17	37	26
15	Нікітенков Олексій	89	27	23	21	18
15	Ілля	146	36	25	49	36
15	Табуся	142	36	33	33	40
16	Сильничий Кирило	117	26	29	25	37
16	Олександр	157	36	26	56	39
16	Данило	115	30	30	24	31
16	Шмегевський Михайло	151	35	38	42	36

16	Артем	126	26	36	36	28
16	Ілля	111	17	27	32	35
16	Паламаренко Андрій	155	33	38	45	39
16	bebrik	137	38	32	37	30
16	Горб-Гаврильченко Артем	146	41	28	47	30
16	Нікіта	134	27	30	42	35
16	mb_max	109	32	21	38	18

Додаток Б

Таблиця сирих балів за методикою дослідження емоційного інтелекту особистості В. В. Зарицької досліджуваних м. Дніпро

Вік	Зазначене ім'я	Загальний рівень розвитку емоційного інтелекту	Розуміння особистістю власних емоцій	Самоконтроль і саморегуляція емоцій	Розуміння особистістю емоцій інших	Здатність використовувати емоції у діяльності та спілкуванні
14	Ярослав	120	37	24	35	24
14	Рьонар	165	44	42	47	32
14	Максим	181	44	44	51	42
15	Каміла	131	44	26	40	21
15	Іван	130	35	28	42	25
15	Ростислав	146	32	35	38	41
15	Данило	151	37	30	49	35
15	Вікторія	108	30	21	33	24
15	Маша	170	37	44	53	36
16	Софія	134	35	31	34	34
16	Аліна	159	43	37	44	35
16	1428	163	41	39	45	38
16	Максим	163	32	45	44	42
16	Влад	145	34	27	53	31
16	Ваня	134	35	31	37	31
16	Чернишенко Олександр	159	40	35	40	44

16	Kai ;)	142	36	36	36	34
16	аня	112	30	18	46	18
16	Аня	142	31	24	56	31
16	olenakas	133	23	32	35	43
17	Іра	130	35	33	28	34
17	Ганна	147	38	30	38	41
17	Данил	135	33	30	36	36
17	Матвій	129	35	27	39	28
17	Никита Рудовол	181	39	48	53	41
17	Luiza585	160	43	37	55	25
17	witxip	143	40	31	39	33
17	мініпіг	100	30	19	29	22
17	анастасія	135	40	23	40	32
17	Rombo	168	38	41	43	46
17	Вероніка	89	21	20	28	20
17	Даня	128	33	30	37	28
17	Ярослав	135	31	32	43	29

Додаток В

Таблиця сирих балів за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р.Даймонда досліджуваних м. Чернівці

Вік	**Зазначене ім'я**	**Адаптація заг.**	**Самоприйняття**	**Прийняття інших заг**	**Емоційний дискомфорт**	**Інтернальність**	**Прагнення до домінантності**	**Ескапізм**
16	Пантера	60,6	81,7	73,7	46,2	52,2	42,1	28
16	Versww	44,6	48,4	64,7	38,3	37,5	33,3	25
16	wiseitss	46,4	54,3	48,7	39,6	44,9	43,2	24
16	AA	65,3	70,6	61,5	58,5	56,7	53,7	8
16	Софія	81,0	97,2	68,5	75,8	76,1	88,9	7
17	Аня	45,1	32,8	62,1	34,5	46,2	27,8	18
17	Динозавря	52,9	58,9	44,8	46,3	53,5	46,7	23
17	maf	51,4	56,2	55,6	45,7	48,6	45,5	22
17	Настя	60,1	56,8	61,9	55,3	58,8	56,4	17

17	Vlad_Zaplitnyi	73,7	72,9	60,0	78,0	74,1	70,3	6
15	Я	70,1	76,1	71,4	75,6	64,8	51,1	13
14	Маша	64,8	60,3	71,2	53,3	60,2	70,6	11
15	Бубуп	60,5	69,5	83,3	50,9	43,1	43,2	23
14	Аня	49,3	59,9	64,3	53,3	30,7	43,2	22
15	Катя	57,5	57,6	50,2	62,2	54,1	26,7	17
15	qwaniv	41,3	40,4	42,3	25,0	46,0	31,6	26
15	Марс	69,0	82,0	53,1	69,0	66,2	63,2	14
15	Поліна	36,3	28,0	35,6	30,2	39,9	35,0	18
15	Нікітенков Олексій	65,9	60,5	75,8	63,4	62,5	51,3	13
15	Ілля	57,9	46,5	73,7	71,4	60,2	56,6	15
15	Табуся	67,5	68,6	83,9	62,9	52,9	58,8	21
16	Сильничий Кирило	68,0	70,4	68,6	65,9	70,4	59,5	16
16	Олександр	43,5	35,9	44,4	42,9	44,2	12,9	16
16	Данило	71,1	71,9	67,0	48,1	89,4	53,3	11
16	Шмегевський Михайло	59,4	60,7	61,5	56,3	55,3	48,9	17
16	Артем	68,6	74,7	54,5	47,2	75,9	65,0	4
16	Ілля	77,3	66,3	87,8	96,4	95,2	66,7	18
16	Паламаренко Андрій	70,3	71,8	73,7	69,4	66,3	59,1	11
16	bebrik	49,7	52,6	41,9	20,0	64,9	56,4	12
16	Горб-Гаврильченко Артем	49,4	52,2	49,0	41,3	50,0	36,8	21
16	Нікіта	64,7	61,9	71,5	71,9	59,3	52,4	11
16	mb_max	45,5	38,5	53,3	31,9	52,1	43,5	18

Додаток Г

Таблиця сирих балів за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса та Р.Даймонда досліджуваних м. Дніпро

Вік	Зазначене ім'я	Адаптація заг.	Самоприйняття	Прийняття інших заг	Емоційний дискомфорт	Інтернальність	Прагнення до домінантності	Ескапізм
14	Ярослав	48,5	70,6	41,2	34,1	38,6	33,3	20
14	Рьонар	62,3	75,0	78,3	45,8	55,7	37,5	10
14	Максим	53,7	53,5	64,7	40,0	52,0	48,0	19
15	Каміла	42,7	42,6	44,4	34,9	39,6	25,0	24
15	Іван	43,0	47,5	40,2	44,6	32,5	43,6	19
15	Ростислав	63,3	62,5	63,0	65,1	61,8	50,0	14
15	Данило	62,7	65,7	59,2	52,8	64,3	41,9	9
15	Вікторія	43,2	43,9	57,6	33,3	40,9	37,8	18
15	Маша	59,4	64,0	62,2	46,7	51,0	73,2	19
16	Софія	65,7	78,6	49,8	62,5	61,4	66,7	13
16	Аліна	50,8	62,3	56,8	32,5	54,3	0,0	19
16	1428	59,3	53,8	45,3	50,0	65,1	47,4	10
16	Максим	86,6	79,9	76,4	85,7	85,3	48,3	0
16	Влад	55,4	53,4	65,8	45,5	51,7	36,4	19
16	Ваня	63,3	68,6	66,7	53,7	60,9	56,0	14
16	Чернишенко Олександр	67,1	57,2	72,7	50,0	63,6	63,2	12
16	Каі ;)	63,4	70,6	70,6	59,5	58,3	42,1	15
16	аня	46,6	39,8	40,7	42,5	55,0	60,6	11
16	Аня	53,6	65,2	36,5	54,1	53,9	34,8	21
16	olenakas	76,3	96,6	72,4	81,6	73,0	44,4	10
17	Іра	66,3	74,8	50,7	59,5	60,6	68,0	11
17	Ганна	77,8	81,4	72,1	70,7	78,4	64,3	9
17	Данил	55,3	53,9	53,5	47,1	56,5	47,8	17
17	Матвій	73,8	83,3	63,8	63,6	80,3	50,0	5
17	Никита Рудовол	73,3	77,3	85,7	64,4	66,9	63,2	6
17	Luiza585	47,2	49,5	44,1	38,3	47,0	48,6	21
17	witxip	53,5	63,7	52,7	39,1	56,7	36,4	21
17	мініпіг	51,5	45,1	54,5	50,0	50,6	55,6	19
17	анастасія	37,9	26,8	47,7	23,4	40,0	23,5	15
17	Rombo	82,8	86,9	71,5	81,5	85,4	54,5	9
17	Вероніка	52,9	52,4	44,4	61,9	43,6	63,4	16

17	Даня	43,1	29,1	51,5	39,6	45,3	34,1	18
17	Ярослав	58,7	62,5	58,8	51,2	58,0	48,9	15

Додаток Д

Таблиця сирих балів за методикою діагностика "емоційного інтелекту" Холла досліджуваних м. Чернівці

Вік	Зазначене ім'я	Інтегративний рівень EI	Шкала 1	Шкала 2	Шкала 3	Шкала 4	Шкала 5
16	Пантера	169	34	31	36	32	36
16	Versww	102	23	12	21	23	23
16	wiseitss	106	24	15	20	26	21
16	АА	132	28	28	28	24	24
16	Софія	149	33	25	31	30	30
17	Аня	104	22	11	17	31	23
17	Динозавря	142	35	27	27	29	24
17	maf	112	27	23	25	17	20
17	Настя	151	33	29	31	29	29
17	Vlad_Zaplitnyi	147	34	24	28	31	30
15	Я	147	29	29	30	32	27
14	Маша	154	33	23	28	35	35
15	Бубуп	144	28	27	23	35	31
14	Аня	103	20	17	15	27	24
15	Катя	125	29	14	22	31	29
15	qwaniv	117	26	22	27	19	23
15	Марс	123	24	22	26	28	23
15	Поліна	83	26	9	17	19	12
15	Нікітенков Олексій	119	24	23	24	24	24
15	Ілля	115	26	17	25	25	22
15	Табуся	147	31	23	31	32	30
16	Сильничий Кирило	128	24	26	28	27	23
16	Олександр	102	24	22	21	14	21
16	Данило	114	24	25	23	20	22
16	Шмегевський Михайло	127	27	24	27	25	24

16	Артем	126	23	27	26	28	22
16	Ілля	146	29	30	30	29	28
16	Паламаренко Андрій	125	28	15	28	27	27
16	bebrik	129	27	23	27	23	29
16	Горб-Гаврильченко Артем	115	24	23	23	24	21
16	Нікіта	135	26	22	31	29	27
16	mb_max	93	28	11	14	23	17

Додаток Ж

Таблиця сирих балів за методикою діагностика "емоційного інтелекту" Холла досліджуваних м. Чернівці

Вік	**Зазначене ім'я**	**Інтегративний рівень ЕІ**	**Шкала 1**	**Шкала 2**	**Шкала 3**	**Шкала 4**	**Шкала 5**
14	Ярослав	108	26	11	20	28	23
14	Рьонар	137	30	18	24	35	30
14	Максим	126	27	21	29	24	25
15	Каміла	104	25	13	14	28	24
15	Іван	117	27	21	26	23	20
15	Ростислав	129	27	25	27	22	28
15	Данило	119	28	20	22	24	25
15	Вікторія	99	18	17	19	22	23
15	Маша	149	31	27	30	31	30
16	Софія	150	34	25	28	31	32
16	Аліна	145	35	25	24	31	30
16	1428	127	27	18	29	27	26
16	Максим	140	31	28	33	21	27
16	Влад	131	29	26	25	26	25
16	Ваня	131	29	21	30	24	27

16	Чернишенко Олександр	146	31	27	29	31	28
16	Каі ;)	120	24	20	24	27	25
16	аня	112	19	22	24	24	23
16	Аня	126	26	24	28	26	22
16	olenakas	148	31	31	33	27	26
17	Іра	129	27	18	22	30	32
17	Ганна	139	30	25	26	29	29
17	Данил	121	26	21	24	25	25
17	Матвій	96	22	21	18	20	15
17	Никита Рудовол	158	34	33	33	30	28
17	Luiza585	123	22	16	22	34	29
17	witxip	126	23	18	24	33	28
17	мініпіг	108	23	20	21	23	21
17	анастасія	78	16	11	14	23	14
17	Rombo	160	33	28	33	34	32
17	Вероніка	134	27	26	26	28	27
17	Даня	134	28	21	27	32	26
17	Ярослав	124	30	21	23	26	24

Рис. 1 Кореляційна плеяда показників між низьким рівнем соціально-психологічної адаптації та результатами методики Н. Холла вибірки досліджуваних м. Дніпро

